

Interventie

i-Respect

Erkenning

Erkend door deelcommissie Justitiële interventies

Datum: 6 juni 2018

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: dr. Juul Mulder (20 februari 2018).

Justitieelinterventies.nl: beschrijving i-Respect. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut, Movisie en Trimbos instituut. Gedownload van www.justitieelinterventies.nl.

Inhoud

Inhoud	3
Samenvatting	4
Korte samenvatting van de interventie	4
Doelgroep	4
Doel	4
Aanpak	4
Materiaal	4
Onderbouwing	5
Onderzoek	5
1. Uitgebreide beschrijving	7
Beschrijving interventie	7
1.1 Doelgroep	9
1.2 Doel	11
1.3 Aanpak	13
2. Uitvoering	177
2.1 Materialen	177
2.2 Locatie en type organisatie	188
2.3 Opleiding en competenties van de uitvoerders	19
2.4 Kwaliteitsbewaking	19
2.5 Randvoorwaarden	200
2.6 Implementatie	21
2.7 Kosten	211
3 Onderbouwing	233
3.1 Probleem	233
3.2 Oorzaken	266
3.3 Aan te pakken factoren	288
3.4 Verantwoording	311
4 Onderzoek	38
4.1 Onderzoek naar de uitvoering	38
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten	39
5. Samenvatting werkzame elementen	400
6. Literatuur	41

Samenvatting

Korte samenvatting van de interventie

i-Respect is een individuele extramurale training, bedoeld voor daders van agressiegerelateerde delicten die bij de reclassering onder toezicht staan. i-Respect is gericht op het terugdringen van de kans op geweldsrecidive. De training focust zich enerzijds op bewustwording en anderzijds op (gedrags)verandering bij de doelgroep. Deelnemers krijgen inzicht in hun agressiecircle (de interne stappen die leiden van externe gebeurtenis tot agressief gedrag), leren risicosignalen herkennen die aanleiding (kunnen) zijn voor gewelddadig gedrag en krijgen vaardigheden aangeleerd die nodig zijn om geweldsdelicten te voorkomen. De oefeningen die onderdeel uitmaken van de training richten zich onder andere op de-escalatie en sociale vaardigheden. Ook leren deelnemers hoe zij andere probleemoplossingsstrategieën aan kunnen wenden.

i-Respect baseert zich op het uitgangspunt dat plegers van geweld inzicht missen in processen die leiden tot agressie en geweld. Daders hebben een beperkt vermogen tot (zelf)reflectie waardoor oorzaken van de problemen buiten zichzelf worden geplaatst. Vaak hebben zij een vijandige attributiestijl (interpreteren andermans gedrag vijandig in plaats van neutraal/positief) en praten zij het geweld goed. Met name in probleemsituaties is sprake van een negatieve attributiestijl, waardoor situaties makkelijk kunnen escaleren.

Doelgroep

De training is bedoeld voor volwassenen, die veroordeeld zijn voor (daadwerkelijk of poging tot) geweldsdelict, met uitzondering van huiselijk geweld, seksueel geweld en geweld op basis van racisme/discriminatie. Het delict betreft veel voorkomend geweld: fysiek, psychisch en materieel geweld. De justitiabelen hebben een laag tot laag-gemiddeld risicoprofiel¹, hun agressie is ofwel primair reactief, ofwel een mix van reactief en proactief/instrumenteel. Ernstig proactief geweld, of geweld onder invloed van alcohol vragen om een andere interventie dan i-Respect. Ook kan er geen sprake zijn van een delictpatroon waarin iemand drie keer of vaker is veroordeeld voor een geweldsdelict. Verslavings- en psychiatrische problematiek vormen ook exclusiecriteria, evenals onvoldoende beheersing van dezelfde taal voor trainer en deelnemer.

Doel

Na afronding van i-Respect zijn de deelnemers in staat om strafbaar agressief gedrag te voorkomen. Zij hebben inzicht in hun agressiecircle, herkennen risicosignalen die aanleiding zijn voor gewelddadig gedrag, en passen vaardigheden toe om te voorkomen dat zij geweld gaan gebruiken.

Aanpak

i-Respect is een individuele training, die bestaat uit twaalf bijeenkomsten en een *light*-versie van zes bijeenkomsten voor de lage risicogroep. De bijeenkomsten vinden eens of tweemaal per week plaats. De totale training duurt 18 uur (in geval van de *light*-versie 9 uur).

De training dient volledig te worden doorlopen. Wanneer een bijeenkomst niet kan worden gevolgd, wordt een inhaalsessie georganiseerd. Na drie keer ongeoorloofd verzuim, stopt de training voor de deelnemer.

Materiaal

Er is een trainershandleiding geschreven (Vogelvang & Valenkamp, 2017). Voor de implementatie van i-Respect wordt een managementhandleiding gevolgd. Er worden aanvullende implementatie-activiteiten uitgevoerd zoals informatiebijeenkomsten in de regio's en trainersopleidingen en bijscholingen van de trainers. Vanwege de pilotfase van de training is voorlichtingsmateriaal voor de opdrachtgevers (Openbaar

---

¹ De reclassering stelt aan de hand van de RISC of de Quick-scan (en eventueel B-Safer in geval van huiselijk geweld) een risicoprofiel op van een dader. Het risicoprofiel geeft een indicatie van de waarschijnlijkheid van recidive en de ontvankelijkheid van de justitiabele. De RISC is uitgebreider en geeft ook een beeld van iemands sterke kanten, en geeft een indicatie voor welke interventie(s) eventueel geschikt zijn voor deze dader. Deze risicoprofielen aan de hand van de RISC kennen vier risiconiveaus (Van der Knaap, 2009): laag (tot 20% recidive kans), laag-gemiddeld (21%-40%), hoog-gemiddeld (41%-60%), hoog (61% of hoger).

Ministerie/Zittende Magistratuur) en deelnemers van i-Respect nog in ontwikkeling. Voor deelnemers zijn er *hand-outs* die worden meegegeven en *Apps* om zelf mee te werken.

Onderbouwing

I-Respect is gestoeld op principes van cognitieve gedragstherapie (CGT), responsiviteit (What Works) en *motivational interviewing* (MI). Het sociale informatieverwerkingsmodel (SIV-model, o.a. Crick & Dodge, 1994; 1996; Dodge & Godwin, 2013) staat centraal. Daarin wordt agressief gedrag gemodelleerd als de uitkomst van een samenspel tussen onbewuste, opgeslagen ervaringen, bewuste denkprocessen, en mediërende emotionele processen.

Risicofactoren voor strafbaar agressief gedrag die door i-Respect worden aangepakt, zijn cognitieve beperkingen in het encoderen en interpreteren van sociale gebeurtenissen (meestal vijandig), doelbepaling en besluitvorming gericht op de korte termijn, en beperkte vaardigheid in sociale probleemoplossing en emotieregulatie. Er is ook aandacht voor protectieve factoren en er wordt gewerkt met positieve levensdoelen en iemands diepere kernovertuigingen en waarden.

i-Respect houdt rekening met de mate waarin iemand reactieve en/ of proactieve agressie vertoont. In geval van overwegend reactieve agressie is impulscontrole en emotieregulatie van belang, en meer neutrale, positieve waarneming van sociale gebeurtenissen. Ook zijn zij gebaat bij het verbeteren van sociale vaardigheden zoals een klacht uiten, gevoelens uiten, omgaan met een beschuldiging en reageren op treiteren en uitdagen. Personen met (ook) proactieve agressie hebben geleerd agressie instrumenteel in te zetten. Zij hebben dus vooral training nodig in meer prosociale doelbepaling en besluitvorming. Te trainen vaardigheden die bij hen centraal staan zijn ondermeer impulsbeheersing, luisteren en onderhandelen. Ook hebben zij training nodig in het nadenken over gevolgen van gedrag op de langere termijn.

Werkzame elementen in i-Respect zijn cognitief-gedragstherapeutische principes; motivatie om te veranderen door middel van de MI-grondhouding van de trainer en het stellen van positieve levensdoelen; zelfinzicht in eigen SIV-model, agressiecyclus en delictanalyse; cognitieve herstructurering in de vorm van sociale gebeurtenissen neutraal/positief waarnemen en interpreteren, *theory of mind* verbeteren; keuzes maken tegen het licht van positieve levensdoelen; en tenslotte het verbeteren van sociale vaardigheden; prosociale probleemoplossingsstrategieën; en emotieregulatie met ondermeer impulscontrole met behulp van *escapes*.

Onderzoek

In de procesevaluatie van i-Respect is onderzocht of de beoogde doelgroep wordt bereikt, de uitvoering verloopt volgens plan, wat de ervaringen zijn met i-Respect en welke succes- en faalfactoren een rol spelen in de uitvoering.

De onderzoeksperiode betreft 1 juni 2017 – 1 november 2017. In deze periode zijn elf deelnemers gestart en acht personen ronden het programma succesvol af. Het slagingspercentage van i-Respect is daarmee 72,7%, en het uitvalspercentage 27,3%. Vier van de afgeronde trainingen betrof de reguliere variant van twaalf sessies en vier de *light* variant van zes sessies. Alleen mannen deden mee aan de training gedurende de *pilot*. De leeftijd van de elf deelnemers varieerde van 22 tot 60 (gemiddeld 34,4; SD 14,1). Het opleidingsniveau varieerde van VSO tot en met MBO (niveau 3). Bijna alle deelnemers voldeden aan de inclusiecriteria van i-Respect.

Positieve bevindingen met i-Respect zijn de inhoudelijke verbetering van het programma ten opzichte van de voorganger (ART-Wiltshire) en de afstemming die mogelijk is op de mate waarin iemand reactief dan wel proactief agressie inzet. Het programma is snel inzetbaar, omdat het een individuele training is. Deelnemers waarderen de training met het rapportcijfer 8,7. Volgens betrokkenen is het programma een belangrijke aanvulling op het aanbod van gedragsinterventies bij de reclassering.

Voor trainers heeft het gedurende de *pilot* veel moeite gekost om het taalniveau van de handleiding aan te passen aan dat van de deelnemers. Ook waren sessies te vol met onderdelen, gezien de tijd die voor een individuele sessie staat (1,5 uur), en was de volgorde van de sessies niet de meest logische volgens trainers. De voornaamste verbetering die naar aanleiding van de *pilot* in de handleiding is doorgevoerd, betreft een wijziging in sessie volgorde, een verruiming in flexibiliteit in keuze van te trainen sociale vaardigheden en

een versimpeling in taalgebruik. Dit laatste aspect wordt nog verder aan gewerkt in de periode tussen indiening en start nieuwe trainingsronde van i-Respecttrainers (begin 2018). Aandachtspunten betreffen het stimuleren van de aanmeldingen voor i-Respect en het toezien op intervisie in de regio, zodat trainers programma-inhoudelijke zaken kunnen bespreken.

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Ontwikkeling van i-Respect

In 2009 is de training ART Wiltshire door de toenmalige Erkeningscommissie Gedragsinterventies Justitie erkend. Het programma was bedoeld voor personen die interpersoonlijke, reactieve agressie vertonen. Het programma was niet bedoeld voor personen die proactieve agressie pleegden. In 2014 is de erkenning van het programma niet verlengd. De reden hiervoor was het ontbreken van een tussentijdse beoordeling en een doelmatigheidsonderzoek na vijf jaar. In de praktijk bleek de ART-Wiltshire te weinig aanmeldingen te hebben, waardoor het lang kon duren voor een groep gevormd was. Dit hing samen met de afbakening van de doelgroep. De ART-Wiltshire was niet geschikt voor personen die (ook) proactieve agressie vertoonden, terwijl dit in de praktijk van de reclassering juist vaak voorkomt in combinatie met proactieve agressie.

Vervolgens is gewerkt aan een training gericht op agressieregulatie die meer tegemoet komt aan de kenmerken van Reclasserings-cliënten. Uiteindelijk is de ART doorontwikkeld tot een individuele training, genaamd i-Respect. Deze training is geschikt voor een bredere, extramurale doelgroep, met een laag tot laag-gemiddeld recidiverisico. Voor de hogere recidiverisicogroep is individuele behandeling bij de forensische zorg geïndiceerd. Voor de lage risicogroep was nog geen agressieregulatietraining voorhanden en daarin voorziet i-Respect. Vanuit preventief oogpunt bevat het veel psychoeducatie, naast oefeningen ter verbetering van vaardigheden. In het kader van lik-op-stuk beleid bij ZSM-afdoeningen, was er bovendien behoefte aan een interventie die snel kan starten. Een individuele training is sneller inzetbaar dan een groepstraining. Daarnaast kan een trainer in een individuele training meer maatwerk bieden en zo meer aansluiten bij de behandelbehoeftes van de deelnemer. Ook is er evidentie dat een individuele training effectiever is in geval agressieproblematiek dan een groepstraining (e.g. Ang, 2002). Bij groepstrainingen bestaat het gevaar van leereffecten van antisociale attitudes, wat bij een individuele training niet het geval is.

Het programma is zowel inzetbaar voor mensen die reactief agressie inzetten, als voor mensen die agressie ook bewust inzetten om hun doel te bereiken (proactieve agressie). In i-Respect wordt (in tegenstelling tot de Art Wiltshire) gewerkt met de dieper liggende kernovertuigingen en scripts die een rol spelen in agressie. Ook bleek in de praktijk dat een module die in de Art Wiltshire zat, gericht op moreel redeneren, te abstract was voor de deelnemers. Bovendien is uit onderzoek niet gebleken dat het werken aan moreel redeneren effectief zou zijn (e.g. Joliffe & Farrington, 2007). Deze module komt daarom in i-Respect niet meer aan bod. In i-Respect wordt bovendien gewerkt met het stellen van positieve levensdoelen, wat bijdraagt aan motivatie te veranderen (e.g. Mann, 2004) en helpt om betere beslissingen te maken.

In tabel 1.1 staan de verschillen tussen de voorganger van i-Respect, de ART Wiltshire, en i-Respect samengevat.

Tabel 1.1 Kenmerkende verschillen tussen ART-Wiltshire en i-Respect training

Onderdelen	ART-Wiltshire	i-Respect	Redenen
Doelgroep	Alleen reactieve, interpersoonlijke agressie	Reactieve agressie, al dan niet in combinatie met proactieve agressie	Het uitsluiten van pro-actieve agressie leverde te kleine doelgroep op. Beter aansluiten bij de kenmerken en problematiek van reclasseringscliënten
	Recidiverisico midden-zeer hoog	Recidiverisico laag-midden	Er is behoefte aan een training voor personen met een laag tot laag-gemiddeld recidive risico. Ook voor ZSM-afdoeningen
Vorm	Groep	Individueel	Voor groepsvorm vaak lange wachttijd. Met individueel sneller starten

Sessies	18	12 of 6	Behoeftte aan een kortere training. Als meer nodig, dan doorverwijzing naar forensische zorg.
	2,5 uur	90 minuten	Individuele training is intensiever. 2,5 uur is te lang
Inhoud	Sociale vaardigheden; moreel redeneren; woedebeheersing	CGT benadering; belang van overtuigingen; sociale vaardigheden	Meer gericht op onderliggende overtuigingen, moreel redeneren niet meer een onderdeel
Setting	Intra- en extramuraal	Extramuraal	Extramurale setting wenselijker om het geleerde in de praktijk te brengen Gebruik <i>apps</i> binnen pi's niet mogelijk

Aanpassingen naar aanleiding van de pilot i-Respect

De *pilot i-Respect* is in juni 2017 van start gegaan met de opleiding van ervaren ART- Wiltshire trainers van het LJ&R. Trainingen in i-Respect zijn kort daarna van start gegaan. In hoofdstuk 4 (Onderzoek) worden de uitkomsten van de procesevaluatie van de *pilot* beschreven. De uitkomsten hebben al geleid tot de aanpassing van de handleiding. De voornaamste wijzigingen betreffen een herindeling van de sessies ten behoeve van een logische opbouw van de training en een versimpeling van het taalgebruik voor de deelnemers. Dit wordt nader beschreven in hoofdstuk 4. In hoofdstukken 1 t/m 3 van dit werkblad wordt de aangepaste sessie-indeling gepresenteerd.

1.2 i-Respect

i-Respect is een individuele agressieregulatie training gebaseerd op cognitief-gedragsmatige principes (Vogelvang & Valenkamp, 2017).

Centraal staat het sociale informatieverwerkingsmodel (SIV) van met name Crick & Dodge (1994; 1996; Dodge et al., 2003; Dodge & Godwin, 2013). In het SIV-model worden de volgende stappen onderscheiden:

1. Encoding: waarneming van een sociale gebeurtenis;
2. Interpretatie: interpretatie van deze gebeurtenis;
3. Doelbepaling: definiëring van de doelen in de gebeurtenis;
4. Genereren van oplossingen: bedenken van oplossingen/reactiemogelijkheden;
5. Besluitvorming: overwegen van reactiemogelijkheden en kiezen hoe te reageren;
6. Gedrag: uitvoering van gekozen reactie.

De training richt zich op stappen in het SIV-model waar bijvoorbeeld denkfouten gemaakt worden door personen die tot agressie overgaan. In de training worden diverse werkzame interventies ingezet, die zich richten op één of meer stappen in het model, zoals motiverende gespreksvoering, werken aan zelfinzicht, concrete vaardigheidstraining op basis van *modelling* en instructie, en transfertraining.

De training kent twee versies. Er is een reguliere versie met twaalf sessies en een *light* versie met zes sessies. Bepaalde sessies zijn aan te passen aan de mate waarin iemand voornamelijk reactieve of meer pro-actieve agressie vertoont.

De zes SIV-stappen zijn voor de training i-Respect beeldend uitgewerkt in de agressiecirkel (zie figuur 1, Vogelvang & Valenkamp, 2017).

Figuur 1. De zes SIV-stappen uitgewerkt in de agressiecirkel in i-Respect (uit Vogelvang & Valenkamp, 2017)

In het centrum van de cirkel staat iemands *database* met onderliggende kernovertuigingen die worden blootgelegd door de vragen Wat riskeer ik en Wat is echt waardevol. De emotionele processen die mediëren tussen de database en de cognitieve stappen worden bevraagd met Wat voel ik en Wat beheers ik. De cognitief-gedragsmatige stappen zijn achtereenvolgens Wat neem ik waar; Wat denk ik; Wat wil ik doen; Wat kan ik doen; Wat kies ik; Wat doe ik; Wat zijn de gevolgen.

Apps

i-Respect maakt gebruik van enkele *apps* (ontwikkeld door de Reclassering Nederland) die op de smartphone en/of laptop van de deelnemer worden geïnstalleerd: Mijn leven, Mijn Risico's, en Mijn Contacten. Aanvullend wordt gebruik gemaakt van de app *Aging Booth*.

1.3 Doelgroep

Doelgroep

De training is bedoeld voor plegers (mannen en vrouwen) van 18 jaar of ouder van geweld in de extramurale setting. De doelgroep betreft justitiabelen met reactieve agressie of met een mix van reactieve en proactieve (instrumentele) agressie, met een laag tot laag-gemiddeld recidiverisico. De selectie van de doelgroep wordt hieronder nader beschreven (zie ook Vogelvang & Valenkamp, 2017).

Doelgroep reactieve agressie

Mensen die overwegend reactieve agressie laten zien hebben voornamelijk ondersteuning nodig bij emotieregulatie en waarneming van sociale gebeurtenissen. Ook zijn zij gebaat bij het verbeteren van sociale vaardigheden zoals een klacht uiten, gevoelens uiten, omgaan met een beschuldiging en reageren op treiteren en uitdagen.

Doelgroep mix reactieve en proactieve agressie

Personen met (ook) proactieve agressie hebben geleerd agressie instrumenteel in te zetten. Zij hebben dus vooral training nodig in SIV-stappen 3 (doelbepaling) en 5 (besluitvorming), zodat zij meer prosociale overwegingen maken. Te trainen vaardigheden die bij hen centraal staan zijn ondermeer impulsbeheersing, luisteren en onderhandelen (zie tabel 1.3b). Ook hebben zij training nodig in het nadenken over gevolgen van gedrag op de langere termijn.

Selectie van doelgroep

Kader

i-Respect wordt uitgevoerd op de locaties van het Leger des Heils, Jeugdbescherming- en Reclassering (LJ&RJ). Er is sprake van een landelijk dekkend aanbod.

De training i-Respect wordt door het Openbaar Ministerie (OM) of de rechter als bijzondere voorwaarde opgelegd. De volgende modaliteiten zijn mogelijk:

- een sepot onder voorwaarden, met als bijzondere voorwaarde de training i-Respect en toezicht reclassering;
- een beslissing van de officier van justitie (OM-afdoening²), waarbij de training wordt opgelegd als bijzondere voorwaarde in combinatie met toezicht op naleving van de voorwaarde;
- schorsing voorlopige hechtenis met bijzondere voorwaarde training i-Respect en de reclassering ziet toe op de naleving van de voorwaarde;
- een vonnis met een (deels) voorwaardelijke straf, waarbij de training i-Respect als bijzondere voorwaarde is opgelegd, met toezicht door de reclassering;
- een gedragsaanwijzing in het kader van art. 509hh Sv, met name bij strafbare feiten die juridisch gezien te licht zijn voor voorpleiding en voorlopige hechtenis.

Indicatiestelling

De i-Respect training dient zo snel mogelijk na aanhouding te worden opgelegd omdat op dat moment de motivatie voor verandering over het algemeen het grootst is, is de ervaring van trainers van de 3RO. Op het moment dat een pleger is aangehouden voor een geweldsdelict en de reclassering erbij wordt betrokken, brengt een adviseur een advies uit aan het Openbaar Ministerie of de rechter. Ook onderzoekt hij/zij of i-Respect ingezet kan worden. Hij gebruikt hiervoor de beslisboom van i-Respect. In dit document wordt middels de Recidive Inschatting Schalen (RISc, versie 4) criteria nagegaan of de cliënt geschikt is voor i-Respect³. Voor i-Respect gelden de volgende in- en exclusiecriteria:

Inclusiecriteria voor i-Respect

- Cliënt is 18 jaar of ouder;
- Cliënt is pleger van strafbaar geweld, in de vorm van onder meer mishandeling, vernieling, brandstichting, overval of diefstal met gebruik van geweld;
- Cliënt heeft een laag of laag-gemiddeld risicoprofiel;
- Er is sprake van een gebrek aan sociale vaardigheden en/of een problematische emotieregulatie vormt (mede) de oorzaak van de problemen*.

Exclusiecriteria

Kandidaten kunnen niet deelnemen als één of meerdere van de onderstaande criteria aanwezig zijn:

- Cliënt ontkent dat hij geweld heeft gepleegd;
- Er is sprake van geweld in de vorm van partnergeweld en kindermishandeling; seksueel geweld; geweld vanwege discriminatie/ racisme.
- Er is sprake van een antisociale persoonlijkheidsstoornis (score van 2 op item 10.1 van de RISc);
- Er is sprake van ernstig anti-sociaal geweld;
- Er is sprake van ernstige alcohol- en/of drugsafhankelijkheid (item 8.1 en/of item 9.1 = score 4 en item 8.4 en/of item 9.3 = 3 of 4);
- Cliënt heeft een gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal (ja bij Responsiviteit, item 1.7);
- Cliënt heeft een IQ van 80 of lager (ja/mogelijk bij Responsiviteit, item 1.6, of SCIL score > 19.5);
- Cliënt heeft geen geldige verblijfsvergunning.

---

² Voorheen TOM-zitting. De training i-Respect kan echter niet meer als leerstraf in het kader van een transactie worden opgelegd. Leerstraffen voor volwassen justitiabelen zijn vervallen. De OM-afdoening staat voor een 'strafbeschikking' van het OM, waarbij bijzondere voorwaarden kunnen worden opgelegd.

³ In sommige situaties (bijv. bij een snelle afdoening in ZSM verband) is er geen tijd om de gehele RISc af te nemen. Daarom is voor de toewijzing aan i-Respect een beslisboom ontwikkeld, waarin alleen de relevante RISc items hoeven te worden nagevraagd. In deze beslisboom staan dus de in- en exclusiecriteria van i-Respect.

* Het professionele oordeel is hier leidend.

Betrokkenheid doelgroep

De doelgroep is indirect betrokken geweest bij de ontwikkeling van i-Respect. De training wordt gedurende de *pilot* continu geëvalueerd met behulp van cliënttevredenheidsonderzoek: dit is een schriftelijke enquête waarin de deelnemers na afloop van de training werden bevraagd over:

- De organisatie van de training;
- De waardering van de training;
- De waardering van de trainer;
- Het ervaren effect.

De meningen en ervaringen van de deelnemers zijn meegenomen in de suggesties voor aanpassingen die uit de procesevaluatie (Mulder, 2018) naar voren zijn gekomen. Zo bleek de volgorde van sessies op sommige plekken beter te kunnen en was het taalgebruik nog te abstract voor deelnemers. Deze aspecten worden besproken in de hoofdstuk 4 Onderzoek.

1.4 Doel

Hoofddoel

Na afronding van i-Respect zijn de deelnemers in staat om strafbaar agressief gedrag te voorkomen.

Subdoelen

Welke sociaal-cognitieve processen precies aangepast moeten worden is afhankelijk van de vraag of bij de deelnemer sprake is van met name reactieve agressie of van een mengvorm van reactieve en proactieve agressie (*mixed* doelgroep). Voor beide groepen zijn de subdoelen als volgt. Deelnemers:

- A. zijn gemotiveerd om te veranderen;
- B. hebben inzicht in hun agressiecirkel en herkennen risico's in hun SIV-stappen;
- C. zijn beter in staat emoties en gevoelens te herkennen en reguleren;
- D. verruimen hun cognitieve vaardigheden;
- E. leren prosociale vaardigheden en gedrag.

In de toelichting op de subdoelen A tot en met E wordt aangegeven welk accent gelegd dient te worden wanneer er sprake is van een mix van reactieve en proactieve agressie. Het gaat dan om een aspect dat van belang is in geval van proactieve agressie. In beide groepen (reactieve en mixed groep) speelt reactieve agressie een rol en daarvoor zijn de subdoelen hetzelfde.

Met betrekking tot A: gemotiveerd te veranderen

De deelnemer:

- Ziet in dat hij of zij minder agressief met frustraties en bedreigingen om wil gaan, of zonder agressie zijn of haar doelen wil kunnen bereiken.
- Heeft positieve levensdoelen om naar toe te werken.

Met betrekking tot B: inzicht in de agressiecirkel en risico's in SIV-stappen

De deelnemer:

- heeft inzicht in de oorzaken van het geweld;
- herkent en corrigeert eigen denkfouten;
- neemt verantwoordelijkheid voor het gepleegde geweld (verschuilt zich niet langer achter neutralisaties als: 'hij vroeg erom', etc.);
- herkent zijn eigen (interne en externe) risicosituaties voor gewelddadig gedrag;
- reflecteert op het eigen gedrag.

Met betrekking tot C: emoties en gevoelens herkennen en reguleren

De deelnemer:

- kent het verschil tussen emoties en gevoelens;

- is beter in staat zijn emoties (met name arousal (opwinding), boosheid en woede) en gevoelens te herkennen en te reguleren/controleren.

Met betrekking tot D: verruimen cognitieve vaardigheden

De deelnemer:

- kan sociale gebeurtenissen neutraal/positief waarnemen;
- kan sociale gebeurtenissen neutraal/positief interpreteren;
- heeft meer (probleem)oplossingsvaardigheden;
- evalueert de oplossingen in het licht van het bereiken van zijn levensdoelen en tegengaan van geweldsrecidive. Is er sprake van proactieve agressie dan is het met name van belang om getraind te worden in het bedenken van gevolgen van gedrag op lange termijn.

Met betrekking tot E: het leren van prosociale vaardigheden en gedrag

De deelnemer:

- leeft zich in in de positie en de gevoelens van anderen waardoor andermans bedoelingen niet meer negatief geïnterpreteerd worden;
- lost problemen op een andere (pro-sociale) wijze op dan met behulp van geweld;
- past *escapes*⁴ toe: stapt uit een risicovolle situatie en voorkomt daarmee geweld;
- past zelfcontroletechnieken toe om minder impulsief te reageren ('Eerst denken, dan doen'); Is er sprake van proactieve agressie dan is impulsbeheersing hier met name belangrijk.
- versterkt zijn positieve sociale contacten;
- past sociale vaardigheden toe om geweld te vermijden. In geval van proactieve agressie gaat het hier met name om luisteren en onderhandelen.

Subdoelen reactieve en mixed groepen

Mensen die overwegend reactieve agressie laten zien voornamelijk ondersteuning nodig hebben bij emotieregulatie en waarneming van sociale gebeurtenissen. Ook zijn zij gebaat bij het verbeteren van sociale vaardigheden zoals een klacht uiten, gevoelens uiten, omgaan met een beschuldiging en reageren op treiteren en uitdagen.

Voor personen met overwegend reactieve agressie gelden daarom specifiek de volgende subdoelen. De deelnemer:

- leert emoties (met name arousal (opwinding), boosheid en woede) en gevoelens beter te interpreteren en reguleren;
- leert situaties beter te interpreteren (neutraal/positief) en te reguleren: SIV-stap 1, 2, 4 en 5;
- leert impulsen te beheersen en sociaal wenselijke oplossingen/gedrag te kiezen: SIV-stap 5 en 6. Dit betreft (probleem)oplossingsvaardigheden, het evalueren van oplossingen in het licht van het bereiken van levensdoelen en tegengaan van geweldsrecidive, en (pro-) sociale vaardigheden, inclusief vaardigheden voor conflicthantering.

Personen met (ook) proactieve agressie hebben geleerd agressie instrumenteel in te zetten. Zij hebben dus vooral training nodig in SIV-stappen 3 (doelbepaling) en 5 (besluitvorming), zodat zij meer prosociale overwegingen maken. Te trainen vaardigheden die bij hen centraal staan zijn ondermeer impulsbeheersing, luisteren en onderhandelen (zie tabel 1.3b). Ook hebben zij training nodig in het nadenken over gevolgen van gedrag op de langere termijn.

Voor personen die (ook) proactieve agressie tonen (*mixed group*), gelden daarom de volgende subdoelen:

- Impulsbeheersing;
- Gevolgen van gedrag leren overzien (daarmee agressie devaluerend);
- Positieve bekrachtiging van sociaal wenselijke oplossingen/gedrag: SIV-stap 5 en 6.

⁴ Vier escapes om te voorkomen dat het tot agressie komt (Vogelvang & Valenkamp, 2017):

1. Richt je aandacht op iets anders, buiten jezelf/leid jezelf af, door: 2. Denk vooruit. 3. Spreek jezelf bemoedigend toe! 4. Neem een time-out. Zorg ervoor dat je dit op tijd doet. Stap, bij wijze van spreken, liever te vroeg uit de situatie, dan te laat!

1.5 Aanpak

Opzet van de interventie

Reguliere of light versie

Trainers hebben de keuze uit een lange en een korte versie van de training. De reguliere, lange versie bestaat uit twaalf sessies en de korte *light* versie uit zes sessies. De reguliere versie wordt uitgevoerd wanneer er toezicht is opgelegd en de *light* versie is geschikt voor ZSM-afdoeningen.

Daarnaast is er een intakegesprek en een eindgesprek voor alle deelnemers. Sessies kunnen een- of tweemaal per week worden gegeven. Bij het intake- en eindgesprek is de toezichthouder aanwezig. De sessies (inclusief intake- en eindgesprekken) duren allemaal 1,5 uur. De opbouw van de sessies is steeds hetzelfde: na een inleidend deel waarin wordt teruggekeken op de afgelopen week en de gemaakte opdracht(en), volgt een deel psychoeducatie, gevolgd door een oefening in een sociale vaardigheid. Afgesloten wordt met nieuwe huiswerkopdracht(en). Van deze werkvorm wordt alleen afgeweken bij de intake, en tijdens het eindgesprek met de onderdelen Terugblik en Afronding.

De deelnemer maakt gebruik van enkele *apps* (ontwikkeld door de Reclassering Nederland) die op de smartphone en/of laptop van de deelnemer worden geïnstalleerd: Mijn Leven (verleden, heden, toekomst in kaart brengen), Mijn Risico's, en Mijn Contacten. Aanvullend wordt gebruik gemaakt van de app Aging Booth (in verband met stellen van levenssdoelen; hoe zie jij jezelf over 30 jaar).

Tussentijds oefenen de deelnemers nieuw geleerde vaardigheden in de praktijk. Ook krijgen zij de opdracht te letten op agressie om hen heen en op het toepassen van *escapes*. Aan het begin van elke sessie wordt teruggekomen op wat zij hebben geobserveerd en toegepast.

Responsiviteit

Voor zowel de korte als de lange variant van de training zijn er aanpassingen te maken afhankelijk van de trainingsbehoefte van de deelnemer. Er wordt rekening gehouden met de mate waarin iemand voornamelijk reactief agressie vertoont, of een mix van reactief en proactief. Aan het eind van de intake wordt de vragenlijst RPQ (Reactive-Proactive Aggression Questionnaire (Van Domburgh & Popma, 2003; Cima et al., 2013) ingevuld. De RPQ is een zelfrapportage vragenlijst die bestaat uit 23 items met 11 items voor reactieve agressie en 12 items voor proactieve agressie. Scoort iemand 7 of hoger op reactief lager dan 6 op proactief dan hoort de deelnemer bij de reactieve doelgroep. Scoort iemand 7 of hoger op reactief en 6 of hoger op proactief dan hoort de deelnemer bij de mixed doelgroep. De uitkomsten van deze vragenlijst geeft de trainer ook handvaten om vast te stellen waar de behoeftes van de deelnemer liggen om hier in de sessies op in te spelen.

Ook wordt bij de deelnemers die voornamelijk reactief agressie vertonen, rekening gehouden met de trainingsbehoefte op het terrein van emotieregulatie, sociale of cognitieve vaardigheden. Sessie vijf van de *light* versie heeft twee keuzesessies: één voor de deelnemer die training nodig heeft in de stap in de agressiecyclus "Wat neem ik waar", ofwel neutraal/positief leren waarnemen en een keuzesessie voor de deelnemer die training nodig heeft in de stap "Wat denk ik", ofwel helpende gedachten.

Tenslotte wordt in sessie één de vragenlijst Sociale Vaardigheden (Goldstein, Glick, & Gibbs, 1998) ingevuld. Bij deze zelfrapportage vragenlijst dient de respondent aan te geven hoe vaak hij bepaalde vaardigheden toepast. In totaal gaat het om 50 sociale vaardigheden, onderverdeeld in zes groepen:

- Sociale vaardigheden voor beginners. Item 1-8.
- Sociale vaardigheden voor gevorderden. Item 9-14.
- Sociale vaardigheden omgaan met gevoelens. Item 15-22.
- Sociale vaardigheden alternatieven voor agressie. Item 23-30.
- Sociale vaardigheden omgaan met stress. Item 31-42.
- Vaardigheden, planning. Item 43-50.

In i-Respect staan zes kernvaardigheden centraal: 'Jezelf voorstellen', 'Luisteren', 'Een klacht uiten', 'Onderhandelen', 'Empathie tonen' en 'Omgaan met andermans woede'. In i-Respect worden naast deze

kernvaardigheden nog een groter aantal sociale vaardigheden beschreven, die als bijlage in de handleiding zijn opgenomen (Vogelvang & Valenkamp, 2017). De keuze uit de te trainen vaardigheden kan gemaakt worden aan de hand van de uitkomst van deze vragenlijst. Er is ook ruimte voor trainers om de te oefenen sociale vaardigheden af te stemmen op wat de deelnemer inbrengt aan het begin van een sessie. Het is belangrijk dat wel alle stappen van de training aan bod komen (Vogelvang & Valenkamp, 2017). De ervaren trainer kan aan de hand van de inbreng van de deelnemer een keuze maken uit de lijst sociale vaardigheden en de trainer met minder ervaring kan uitgaan van de uitkomst van de vragenlijst.

MI grondhouding

De trainer hanteert gedurende de i-Respect training een motiverende begeleidingsstijl, gebaseerd op de methodiek van *motivational interviewing* (MI; e.g. Miller & Rollnick, 2012). Hij toont zich een actief en reflectief luisteraar, bouwt vertrouwen op met de deelnemer, veert mee op zijn weerstanden en ondersteunt zijn zelfeffectiviteit. Door in gesprek te gaan over de voor- en nadelen van het gewoontegedrag en het gewenste gedrag, wordt geleidelijk aan naar gedragsverandering toegewerkt (Vogelvang & Valenkamp, 2017).

Tabel 1.3a toont de wijze waarop i-Respect is opgebouwd.

Tabel 1.3a Opzet van de individuele training i-Respect

	Voornamelijk Reactief*	Mixed Reactief en Proactief	Gelijk voor beide doelgroepen
Regulier (12 sessies)	Sessie 9R, 11R	9M, 11M	Intakegesprek, sessie 1 t/m 8, 10, 12
<i>Light</i> (6 sessies)	Sessies 4R en 6R*	Sessies 4M en 6M	Intake, sessies 1 & 2 & 3 & 5
Extra trainingsbehoefte*:			
Neutraal/positief waarnemen	Sessie 5-I		
Helpende gedachten	Sessie 5-II		

*wordt bepaald aan de hand van Beslisboom 2 (matrix SIV Cognitief)

Afwezigheid

Trainers registreren de aanwezigheid van de deelnemers op de presentielijst. Deelnemers mogen twee keer afwezig zijn zonder dat dit consequenties heeft. De toezichthouder belt de afwezige deelnemer en vraagt hem naar de reden van zijn afwezigheid: was het overmacht of nalatigheid? Dan wordt het vervolg afgesproken: haalt de deelnemer die ene bijeenkomst in? Bij drie keer ongeoorloofd verzuim van de deelnemer, stopt de training. De deelnemer is dan blijkbaar niet gemotiveerd om te veranderen, en het is de trainer niet gelukt om dit te bewerkstelligen. Daarmee zijn subdoelen A (gemotiveerd om te veranderen) en B (inzicht) niet gehaald, waardoor de overige subdoelen ook niet behaald kunnen worden. Stoppen met de training betekent dat de toezichthouder aan de rechter vraagt de bijzondere voorwaarde om te zetten in een gevangenisstraf.

Inhoud van de interventie

Deelnemers van i-Respect worden aangemeld door de toezichthouder. Deze werkers informeren hen over de inhoud van de training en praktische zaken. Na de pilotfase van de training (valt buiten de periode waarin dit werkblad wordt geschreven) krijgen de deelnemers een informatiefolder mee waarin alle informatie is terug te lezen.

De opbouw van de i-Respect training is weergegeven in tabel 1.3b.

Hieronder volgt een korte omschrijving van de activiteiten in de training i-Respect. Voor een uitgebreide beschrijving wordt verwezen naar de trainershandleiding (Vogelvang & Valenkamp, 2017).

Intakegesprek

In dit gesprek maken trainer, deelnemer en toezichthouder kennis met elkaar. Hierna wordt de reden van aanmelding in i-Respect besproken. De deelnemer krijgt praktische informatie over de training. De trainer legt een aantal begrippen uit (de stappen in het SIV-model aan de hand van de agressiecyclus, de *escapes*). De

apps Mijn Risico's en Mijn Contacten worden toegelicht en geïnstalleerd, en de RPQ wordt ingevuld (uiterlijk in sessie één).

Tabel 1.3b Programma-opbouw van i-Respect (uit trainershandleiding)

Regulier	Light	Sessietheema	Trainingsactiviteit
-	-	Selectie deelnemers	Geen
Intake	Intake	Motivatie	Verwachtingen en motivatie
		Informatie en verplichtingen	Uitleg opbouw training
1	1	Wat is agressie	PE Agressiekring + PE Escapes
2	2	Wat voel ik	PE Gedragstypen, emoties en gevoelens
			SV Je gevoelens uiten
-	-	Selectie SIV-doel sessies	Geen
3	3	Wat riskeer ik en Wat zijn de gevolgen	PE Delictanalyse en mijn cirkel
4	-	Wat is echt waardevol	SV Omgaan met andermans woede
			PE Narratieve interventie levensdoelen
5	4	Wat beheers ik A	SV Uitdagen levensdoelen
			PE Woedetrappige gebeurtenissen
6	4 M	Wat beheers ik B	SV Een klacht uiten
			PE Ontspanningsoefeningen
7	5 I	Wat neem ik waar	SV Jezelf voorstellen en luisteren
			PE Herkennen van emoties
8	5 II	Wat denk ik	SV Empathie tonen
			PE Helpende en niet-helpende gedachten
9	6	Wat wil ik, kan ik en kies ik A	SV Omgaan beschuldiging
			PE Vooruitdenken
9 M	6 M	Wat wil ik, kan ik en kies ik B	SV Conflicten vermijden
			PE Vooruitdenken
10	-	Wat beheers ik C	SV Complimenten geven
			PE Impulsbeheersing
11	-	Gehele cirkel:	SV Je excuses aanbieden
		Conflicten hanteren A	PE Assertiviteit
11 M	-	Gehele cirkel:	SV Reageren op treiteren en uitdagen
		Conflicten hanteren B	PE: Assertiviteit
12	6	Terugblik en Afronding	SV Onderhandelen
			PE Terugblik en afronding training
-	-	Trainer: eindverslag	Geen

*PE=psychoeducatie; **SV=Sociale Vaardigheid

I en II zijn toevoegingen die verwijzen naar speciale trainingsopties voor de deelnemer met overwegend reactieve agressie

Sessies voor alle deelnemers

Alle sessies beginnen met een terugblik op de afgelopen week. Daarbij wordt de spanningsmeter gebruikt. De deelnemer geeft aan op een schaal van 0 tot 10 hoe gespannen hij of zij is geweest tijdens gebeurtenissen. Als het een geweldsincident betreft, lopen trainer en deelnemer de agressiekring na.

Het oefenen van sociale vaardigheden wordt in sessies gedaan en deelnemers worden aangemoedigd dit ook buiten sessies toe te passen. Merkt de trainer dat de deelnemer een bepaalde vaardigheid heeft getoond, dan bevestigt de trainer de deelnemer in het goed toepassen van de vaardigheid en het belang daarvan. Dit helpt de deelnemer zijn of haar zelf-observerend vermogen te versterken.

In drie sessies wordt ook gebruik gemaakt van videomateriaal in het kader van psychoeducatie. De video's gaan over non-verbale communicatie en gezichtsexpressies; niet-helpende gedachten, agressie (met Wim de Bie) en assertiviteit aan de hand van drie video's; nee-agressief, nee-subassertief en nee-assertief.

Het verplicht maken van huiswerk is niet congruent met de MI-grondhouding, en het zelf oefenen wordt dus aangemoedigd.

Sessies voor overwegend reactieve groep

Zoals in tabel 1.3a en 1.3b is te zien, zijn een aantal sessies aan te passen aan de mate waarin iemand voornamelijk reactieve agressie laat zien, of een mix van reactief met pro-actief. Het uitgangspunt is dat mensen die overwegend reactieve agressie laten zien voornamelijk ondersteuning nodig hebben bij emotieregulatie en waarneming van sociale gebeurtenissen. Ook zijn zij gebaat bij het verbeteren van sociale vaardigheden zoals een klacht uiten, gevoelens uiten, omgaan met een beschuldiging en reageren op treiteren en uitdagen (zie tabel 1.3b).

Sessies voor mix reactieve en proactieve agressie

Personen met (ook) proactieve agressie hebben geleerd agressie instrumenteel in te zetten. Zij hebben dus vooral training nodig in SIV-stappen 3 (doelbepaling) en 5 (besluitvorming), zodat zij meer prosociale overwegingen maken. Te trainen vaardigheden die bij hen centraal staan zijn ondermeer impulsbeheersing, luisteren en onderhandelen (zie tabel 1.3b). Ook hebben zij training nodig in het nadenken over gevolgen van gedrag op de langere termijn.

Het eindevaluatiegesprek

In de laatste sessie krijgt de deelnemer twee evaluatieformulieren; één van de training zelf en één evaluatie van eigen ontwikkeling op deze factoren: Impulsen beheersen/ ontspanningsoefening; Mijn emoties en gevoelens herkennen; Helpende gedachten gebruiken; Vooruitdenken/ een positieve oplossing bedenken; Denken aan levensdoelen; Denken aan mijn risico's; Mezelf achteraf belonen of bedenken hoe het beter kan

Dit laatste evaluatieformulier wordt gebruikt als input voor het eindgesprek, waarin de deelnemer aangeeft wat hij aan i-Respect heeft gehad en waar zijn ontwikkelpunten liggen. De toezichthouder en trainer vullen dit aan met hun visie. Hierna wordt gesproken over mogelijke vervolgstappen, in de zin van verdere begeleiding of behandeling voor de deelnemer. Mocht dat nodig zijn, dan regelt de toezichthouder deze vervolgstappen. In samenspraak met de toezichthouder en de deelnemer bepaalt de trainer de punten die hij in het eindverslag gaat beschrijven. De deelnemer krijgt een certificaat van deelname en neemt afscheid van de trainer.

Het evaluatieformulier over de training wordt gebruikt om na te gaan wat er verbeterd kan worden aan de training en maakt onderdeel uit van de procesevaluatie.

2. Uitvoering

2.1 Materialen

De volgende materialen worden gebruikt bij i-Respect:

Materiaal voor de regio/uitvoering:

- Managementhandleiding.

Materiaal voor de trainer:

- Trainershandleiding waarin de training concreet, per bijeenkomst, uitgewerkt is;
- Flip-over/whiteboard met stiften;
- Afspelapparatuur voor vantevoren geïnstalleerde filmpjes (zie tabel 2.1);
- Videocamera voor opname oefeningen sociale vaardigheden;
- Internetverbinding en afspelapparatuur voor links naar apps en voor gebruik op de telefoon van de deelnemer (zie tabel 2.1);
- Hand-outs voor deelnemers (zie tabel 2.1).

Materiaal ten behoeve van werving/selectie:

- Factsheet voor OM/ZM
- Folder voor de reclasseringsorganisaties;
- PowerPoint presentatie voor OM/ZM en reclassering met uitleg over de doelgroep, werving/selectie, inhoud training, enz, te gebruiken bij voorlichtingsbijeenkomsten;
- Folder voor kandidaat-deelnemer

Materiaal ten behoeve van de evaluatie van i-Respect;

- Eindevaluatie voor de deelnemer;
- Eindverslag per training, per deelnemer, in te vullen door de trainer en te gebruiken voor de terugkoppeling naar OM/ZM en reclassering, ter ondersteuning van het gehele traject van de cliënt.

Tabel 2.1 Overzicht hand-outs voor deelnemers en benodigde audio-visuele media per sessie

Regulier	Light	Sessithema	Hand-out voor deelnemer	Laptop met internetverbinding of al geïnstalleerde filmpjes/video's
Intake	Intake	Motivatatie	Opbouw training;	t.b.v.Apps Mijn Risico's & Mijn Contacten
		Informatie en verplichtingen	RPQ; Agressiekring	
1	1	Wat is agressie	Top 3 Triggers; Escapes;	Tbv App Mijn Leven
2	2	Wat voel ik	Vragenlijst Sociale Vaardigheden; Gevoelens Gedragstypen Vaardigheidsstappen Je gevoelens uiten	
3	3	Wat riskeer ik en Wat zijn de gevolgen	Checklist en Hoofdpunten Delictanalyse; Beslissingsmatrix; Vaardigheidsstappen Omgaan met Andermans Woede	Tbv invullen app Mijn Leven
4		Wat is echt waardevol	Levensdoelen Voorbeelden van kerngedachten Mijn kerngedachten	Tbv App Aging Booth

Regulier	Light	Sessiethema	Hand-out voor deelnemer	Laptop met internetverbinding of al geïnstalleerde filmpjes/video's
5	4	Wat beheers ik A	Vaardigheidsstappen Een klacht uiten	
6	4M	Wat beheers ik B	Ontspanningstechnieken Vaardigheidsstappen Jezelf voorstellen Vaardigheidsstappen Luisteren	Bijwerken <i>apps</i> na afloop, bijv Mijn Risico's
7	5I	Wat neem ik waar	Gradaties van Woede Vaardigheidsstappen Empathie tonen	Video's non-verbale communicatie en gezichtsexpressies
8	5II	Wat denk ik	Vaardigheidsstappen Omgaan met een beschuldiging Alleen voor regulier: Welke (niet-)helpende gedachten zijn er	Video's Niet-helpende gedachten en Agressie (Wim de Bie)
9	6	Wat wil ik, kan ik en kies ik A	Matrix Gevolgen (Vooruitdenken) Vaardigheidsstappen Conflicten vermijden	
9M	6M	Wat wil ik, kan ik en kies ik B	Matrix Gevolgen Vaardigheidsstappen Complimenten geven	
10		Wat beheers ik C	De Bus (Impulsbeheersing) Vaardigheidsstappen Je excuses aanbieden	
11		Gehele cirkel: Conflicten hanteren A	Assertief, agressief en ontwijkend gedrag Vaardigheidsstappen Reageren op treiteren en uitdagen voor Reactief	3 video's: Nee-agressief, nee-subassertief en nee-assertief
11 M		Gehele cirkel: Conflicten hanteren B	Assertief, agressief en ontwijkend gedrag Vaardigheidsstappen onderhandelen voor pro-actief	3 video's: Nee-agressief, nee-subassertief en nee-assertief
12	6	Terugblik en Afronding	Assertief, agressief en ontwijkend gedrag Vaardigheidsstappen Onderhandelen	
-	-	Trainer: eindverslag		

2.2 Locatie en type organisatie

i-Respect wordt uitgevoerd op de locaties van Leger des Heils, Jeugdbescherming- en Reclassering (LJ&R).

De ruimte daar:

- Is geschikt voor 2 personen (1 deelnemer en 1 trainer);
- Is voldoende geventileerd;
- Is vrij van geluidshinder;
- Heeft voldoende tafels en stoelen;
- Heeft een beamer of televisie;
- Er is een aparte ruimte voor pauzes.

Wanneer sessies aan het einde van de middag of aan het begin van de avond worden gegeven, dient er naast de trainer altijd iemand (receptionist of beveiligingsbeambte) in het pand te zijn die in geval van nood alarm kan slaan. Ook dient te worden voorzien in ontvangst van de deelnemer, die naar de trainingsruimte moet worden gebracht.

2.3 Opleiding en competenties van de uitvoerders

De trainer die de i-Respect training geeft, heeft een afgeronde, voor het werk relevante opleiding op HBO of universitair niveau en voldoet aan onderstaande vaardigheden/kennis:

- Kan omgaan met justitiabelen en hun leefwereld;
- Heeft communicatieve en sociale vaardigheden;
- Heeft op gedragsbeïnvloeding gerichte vaardigheden;
- Heeft MI-vaardigheden om deelnemers te motiveren en te activeren;
- Heeft gedegen praktijkkennis, blijkend uit het kunnen werken met diverse categorieën justitiabelen.

Nieuwe trainers van i-Respect volgen eerst de basisopleiding van de 3RO genaamd Kernvaardigheden (KeVa: 4 dagen). Hierna volgen zij een specifieke i-Respect opleiding, eveneens verzorgd door interventiespecialisten van het 3RO Opleidingshuis (2 dagen). Deze i-Respect opleiding wordt afgesloten met een certificaat en een voorlopige licentie. Na deze twee opleidingen worden de trainers ingezet op de uitvoering van i-Respect.

i-Respect wordt uitsluitend uitgevoerd door opgeleide, gecertificeerde trainers. Zonder licentie mogen geen trainingen gegeven worden. Het 3RO Opleidingshuis verstrekt een definitieve licentie aan een trainer nadat hij 1x een volledige i-Respect training heeft gegeven. De licentie van i-Respect is een jaar geldig en wordt jaarlijks verlengd als voldaan wordt aan de eisen van algemene trainersvaardigheden. De trainer zal een voldoende moeten hebben voor resp. trainingsstijl, trainingscompetenties en responsiviteit: dit zijn de vaardigheden waar de huidige trainerspool de afgelopen jaren op is gecoached en die de reclassering van belang acht voor een goede uitvoering van een training. De interventiespecialisten toetsen deze algemene trainersvaardigheden aan de hand van ingediend beeldmateriaal van trainingssituaties.

2.4 Kwaliteitsbewaking

Voor de toetsing van de programma-integriteit, de coaching van de trainers en de opzet van intervisie voor trainers is een kwaliteitsprotocol opgesteld. Dit protocol is ter advies aan het 3RO management voorgelegd. Er zijn definitieve normafspraken gemaakt over de kwaliteitsbewaking van de training en trainers. Het kwaliteitsprotocol gaat uit van het best werkzame minimum⁵. Deze minimale variant wordt nader aangevuld in de regio's: door de trainer en zijn manager op basis van de ontwikkelbehoeften en leervragen van de trainer. Deze manier van werken sluit aan bij de bedrijfscultuur van de reclassering, waarbij de professional de verantwoordelijkheid neemt voor zijn professionele ontwikkeling en daarover met zijn manager resultaatafspraken opstelt.

Toetsing van de programma-integriteit

Om vast te stellen in hoeverre trainers van elkaar verschillen in de wijze van uitvoering van de training i-Respect, wordt per training het aantal ingezette werkzame elementen berekend.

De training i-Respect kent vijf werkzame elementen, te weten:

1. Cognitieve gedragstraining
2. Motivational Interviewing
3. Verbeteren zelfinzicht
4. Cognitieve herstructurering

---

⁵ Met 'best werkzame minimum' worden de zaken genoemd die minimaal nodig zijn om i-Respect kwalitatief goed uit te voeren. In het verleden waren de indirecte kosten van een training vele malen hoger dan de directe kosten, waardoor de gedragsinterventies niet rendabel waren. Het gevolg was dat de regio's ze niet meer uit wilden voeren. Met het nieuwe kwaliteitsprotocol worden de indirecte kosten in bedwang gehouden door de intensieve coaching van voorheen, te vervangen door een lichtere toetsing van programma-integriteit.

5. Vergroten van vaardigheden (sociale, probleemoplossing en emotieregulatie/ impulsbeheersing)

Volgens de ontwikkelaars van de training zijn dit de elementen die er toe doen. Trainers registreren na iedere training hoeveel werkzame elementen zij hebben toegepast, en hoe zij deze hebben uitgevoerd. Uit deze registraties volgt een algemene maat voor modelgetrouwheid, waarvan we aannemen dat 60% 'matig' programma-integeter is en 80% 'goed'. Voor wat de eisen van programma-integriteit van de training i-Respect betreft, dient een trainer een modelgetrouwheidsscore te hebben van >60%.

Coaching van de trainers

Op 1 mei 2016 is het landelijke Facilitair Interventie Team (FIT) opgeheven en werden de regio's zelf verantwoordelijk voor de realisatie, kwaliteitsborging en het financiële resultaat van de gedragsinterventies. Op het 3RO Opleidingshuis zijn drie interventiespecialisten geplaatst: zij beheren, coördineren en (mede)-ontwikkelen justitiële interventies, verzorgen de opleiding en coaching van trainers en schrijven trainershandleidingen.

De interventiespecialisten bieden 'coaching op maat' aan de trainers middels coachingsgesprekken en videomonitoring. Uitgangspunt is dat de trainer en manager in de plannings- en functioneringscyclus afspreken wat de trainer nodig heeft om zijn/haar deskundigheid op peil te houden of te verbeteren. De interventiespecialist kan daarbij een advies geven. Daarnaast gaat de interventiespecialist met de trainer en manager in gesprek om te kijken hoe de horizontale toetsing (intervisie) tussen de trainers kan worden opgezet, voor zover dat nog niet loopt.

Opzet van de intervisie voor trainers

In de regio's zijn intervisiebijeenkomsten opgezet, bedoeld voor de trainers zodat zij hun ervaringen kunnen delen. Deze bijeenkomsten worden naar eigen smaak ingevuld. Soms bekijken de trainers elkaars beelden, dan weer worden thema's of praktische zaken besproken. In sommige regio's schuiven de interventiespecialisten van het 3RO Opleidingshuis aan, om regio-overstijgende zaken met betrekking tot justitiële interventies te bespreken.

Gedurende de pilot i-Respect is er na vier maanden een landelijke terugkomdag georganiseerd om ervaringen uit te wisselen. Gedurende de pilot hebben de trainers onderling contact gehad bij vragen en wanneer zij ergens tegenaan liepen. De interventiecoach van het Opleidingshuis is hiervoor ook bereikbaar geweest.

Registratie en evaluatie

In het informatiesysteem van de reclassering worden de volgende aspecten van de justitiële interventies geregistreerd:

1. De mate waarin de bereikte doelgroep voldoet aan de indicatiecriteria (deelnemersniveau);
2. Programma-integriteit: de mate waarin de werkzame elementen op de juiste wijze worden uitgevoerd (uitvoeringsniveau).

Adviseurs, toezichthouders, interventiespecialisten en trainers registreren gegevens met betrekking tot i-Respect. Er worden gegevens verzameld over instroom, doorloop, uitstroom in de training. Registratie op deelnemersniveau (punt 1) betreft een continue dataverzameling in het digitale cliëntvolgsysteem IRIS van de Reclassering. De registratie op uitvoeringsniveau (punt 2) dient nog te worden opgezet en wordt dan ook geautomatiseerd.

2.5 Randvoorwaarden

Het LJ&R draagt zorg voor alle materiële en financiële middelen die nodig zijn om i-Respect uit te kunnen voeren. Voor na de pilot i-Respect zorg de organisatie er tevens voor dat:

- Voorlichtingsbrochures beschikbaar zijn voor de unitmanagers en trainingscoördinatoren in de regio's, zodat er draagvlak is voor i-Respect en om de training (snel) uit te voeren;
- Voorlichtingsbrochures beschikbaar zijn voor deelnemers, reclasseringswerkers en externen om hen goed te informeren over de training, de voorwaarden en de procedures;

- De training uitsluitend wordt uitgevoerd door opgeleide, gecertificeerde trainers (licenties van trainers worden vastgelegd, vervaldata worden bijgehouden);
- De continuïteit en aanwezigheid van personeel gewaarborgd blijft;
- De uitvoering van de training wordt gemonitord, waarvoor een systeem van kwaliteitsborging wordt ingezet.

Met i-Respect heeft de reclassering een aanbod in handen waarmee zij kan ingaan op de vertekende cognities en beperkte sociale en oplossingsvaardigheden van delictplegers met agressieproblematiek. Omdat reclasseringswerkers binnen de gehele (justitiële) keten actief zijn, is het relatief makkelijk voor hen om, indien nodig, afstemming te zoeken met andere organisaties. Bijvoorbeeld voor doorverwijzing of nazorg, of wanneer bij de selectie al blijkt dat de kandidaat-deelnemer andere begeleiding of behandeling nodig heeft.

2.6 Implementatie

Voor de implementatie van i-Respect wordt de managementhandleiding gevolgd, die voor betrokken werkers in de regio's is geschreven. Hierin staan o.a. de training, de functiewaardering van de programmamedewerkers, de selectie van deelnemers en de voorwaarden om i-Respect te kunnen uitvoeren, beschreven.

De regionale portefeuillehouders zorgen ervoor dat de algemene richtlijnen in het kwaliteitsprotocol (zie boven) worden uitgewerkt in concrete regionale afspraken. Ze zijn verantwoordelijk voor een goede uitvoering van i-Respect in hun regio en voor een positief financieel resultaat. Ook zorgen zij ervoor dat i-Respect aansluit bij de hoofdproducten Advies en Toezicht van de reclassering.

De trainingscoördinatoren in de regio zijn de uitvoerders: zij plannen de trainingen, reserveren de trainingsruimtes, regelen de beveiliging, plannen de trainers in op de training en plannen de intakegesprekken. Ook zijn zij het aanspreekpunt voor allerlei vragen. De trainers geven de training i-Respect en verzorgen de registratie. Voor meer informatie verwijzen we naar de Managementhandleiding.

2.7 Kosten

i-Respect wordt gegeven in een 2-tal varianten: een korte training met 6 sessies en een lange training met 12 sessies. Voor de berekening van de kostprijs schatten we in dat 25% van de trainingen in de korte variant wordt uitgevoerd en 75% in de lange variant.

Uitgangspunten tijdsbesteding trainer:

- . Tijd per sessie: 1,5 uur;
- . Reistijd trainer: 0,5 uur (conform andere trainingen);
- . Coaching trainer: 1 uur per deelnemer;
- . Startgesprek: 2,5 uur, waarvan 1 uur voor invullen RPQ screening;
- . Schrijven eindverslag: 1 uur;
- . Overleg begeleider: 1 uur;
- . Registratiewerkzaamheden: 1,5 uur.

Uitwerking

Tijdsbesteding per sessie in uren	
Trainingsduur	1,50
Reistijd	0,50
Coaching	0,10
Individuele tijd met cliënten	0,57
Totale tijd per trainer	2,67
Aantal sessies	10,5
Totale inzet per sessie	28,00
Kosten trainer per uur	
Loonkosten uurtarief	53,82
Overige kosten, uurtarief	5,52
Totaal per uur	59,34
Totaal per sessie	158,25

Regionale coördinatie en planning <i>Uitgangspunt: per gestarte cliënt 1 uur administratieve inzet (ca € 40K per jr, ofwel € 27,40 per uur, obv 1,458 uur per jr)</i> <i>Aantal gestarte cliënten</i> <i>Kosten per gestarte cliënt</i> <i>Aantal sessies per cliënt</i>	 1 €27,40 10,5
Kosten inzet coördinatie en planning	€2,61
Overhead Totaal kosten overhead Overhead netto Normaal aantal sessies	 €709,700 567,760 15.000
Prijs per sessie	€37,85
Locatiekosten Kosten per fte Fte's per sessie	 € 7,098 0,0021
Verdeling kosten	€14,56
Kosten per sessie	€213,27

3 Onderbouwing

3.1 Probleem

Aard

Agressie⁶ heeft een functie, in de vorm van zelfbescherming en bescherming van je dierbaren, en van oorsprong kan het een rol spelen in het verkrijgen van voedsel, voortplanting en status. In onze samenleving is dat laatste niet meer direct zichtbaar, maar bijvoorbeeld in het onrechtmatig verkrijgen van geld en in zedendelicten is de inzet van agressie duidelijk terug te zien. In studies naar agressie-gerelateerde problematiek wordt agressief gedrag gedefinieerd als elk gedrag dat als onmiddellijk doel heeft de ander te beschadigen, waarbij de dader schade toebrengt aan iets of iemand, dat de ander (of de eigenaar in geval van materiële schade) zou willen vermijden (e.g. Anderson, 2002; Allen, 2017). Geweld is de hardere vorm van agressie, dat eveneens beschadiging tot doel heeft.

Agressie en geweld kunnen vele vormen aannemen. Het kan gaan om fysieke beschadiging van iemand anders of andermans goederen, psychische vormen van agressie en geweld (treiteren, beledigen, vernederen, bedreigen met geweld) en het kan gaan om seksuele agressie en geweld. De training i-Respect richt zich expliciet niet op plegers van huiselijk en seksueel geweld, en geweld uit racisme en discriminatie. In het wetboek van strafrecht worden ondermeer de volgende misdrijven die samenhangen met agressie en geweldsincidenten relevant voor de doelgroep van i-Respect beschreven:

- Openlijke geweldpleging (141 Sr)
- Schennis van de eerbaarheid (239 Sr)
- Eenvoudige belediging (266 Sr)
- Bedreiging met een misdrijf (285 Sr)
- Opzettelijk een ander van het leven beroven (287 Sr)
- Mishandeling (300 Sr)
- Mishandeling met voorbedachte rade (301 Sr)
- Zware mishandeling (302 Sr)
- Diefstal, voorafgegaan, vergezeld of gevolgd van geweld of bedreiging met geweld tegen personen (312/1 Sr)
- Afpersing en afdreiging (317/1 Sr)

De misdrijven en overtredingen die met verbale agressie samenhangen (zoals bedreiging en belediging), gelden ook voor *online* uitingen⁷. Het geldt als een verzwarende omstandigheid wanneer een beroepsbeoefenaar met een publieke taak of iemand in de relationele of familiesfeer slachtoffer wordt van het geweld.

Proactieve versus reactieve agressie

Voor de behandeling van agressief gedrag is het belangrijk om het onderscheid te maken naar de motieven voor het gebruiken van agressie. Daarbij wordt vooral een onderscheid gemaakt tussen proactieve en reactieve agressie (e.g. Crick & Dodge, 1994;1996; Dodge et al., 2003; 2013; Rosell & Siever, 2015). Proactieve agressie is de instrumentele, bewuste inzet van agressie om een doel te bereiken, terwijl reactieve agressie optreedt als impulsieve, ongereguleerde reactie op een gebeurtenis die als frustratie of bedreiging wordt ervaren. Bij reactieve agressie is er sprake van een relatief hoog angstniveau, terwijl dit bij proactieve agressie niet het geval is. Het doel van proactieve agressie is vaak status, dominantie of wraak te behalen. Het onderscheid tussen re- en proactieve agressie is in diverse studies empirisch bewezen (Polman, Orobio de Castro, Koops, van Boxtel & Merk, 2007; Merk et al., 2005; Cima et al. 2013). Daarbij geldt dat vaak sprake is van een mix van beide vormen (Allen, 2017).

---

⁶ De samenstelling van het oorspronkelijke woord in het Latijns (agressus) laat zien dat het is samengesteld uit het bijvoeglijk naamwoord "ad", wat "naar" betekent, en het woord gradi (verleden tijdsvorm van gressus) "stappen", dus beschrijft het naar iets of iemand toegestapt⁶.

⁷ <https://www.agressievrijwerk.nl/bij-incident/aangifte/weet-wat-strafbaar-is>

I-Respect richt zich expliciet op daders van delicten waarbij agressie is gebruikt, met uitzondering van huiselijk en seksueel geweld, en geweld als gevolg van racisme of discriminatie. Het gaat om delicten zoals diefstal met geweld, vernielingen, mishandeling en agressie gericht op openbare gezagsdragers. Bij de daders wordt op basis van de RPQ en delictgeschiedenis vastgesteld of de agressie primair reactief, pro-actief of een mix van beide vormen is. Daders van primair proactieve agressie zijn uitgesloten van de training.

Ernst

(Inter)nationale prevalentiecijfers van delicten waarin agressie een rol speelde variëren sterk. Dit is voornamelijk te wijten aan verschillen in gehanteerde definities, strafbaarheidstelling, studiepopulaties en onderzoeksmethoden. Volgens het CBS was in 2016 het aantal inwoners dat te maken had met geweldsdelicten 3,6 per 100 inwoners. Het WODC gebruikte een bredere definitie en rapporteert dat in 2016 bijna één op de vijf Nederlanders van 15 jaar en ouder slachtoffer werd van veelvoorkomende criminaliteit, zoals gewelds-, vermogens- of vandalismedelicten (Kalidien et al, 2017). Geweldsdelicten trof 2% van de inwoners, vermogensdelicten 12% en vandalisme 6%.

Bij de 3RO ging het in 2016 om 37011 uitgebrachte rapporten die op enig moment onder toezicht of een werkstraf hadden voor delicten waarin geweld een rol speelde, met uitzondering van huiselijk, seksueel en geweld op basis van racisme/discriminatie⁸. In totaal waren er 76.808 adviesrapporten, toezichten en werkstraffen in 2016, bij de drie reclasseringsorganisaties. Dat betekent dat geweldsdelicten voorkwamen in bijna de helft (48,2%) van de reclasseringszaken in 2016.

Recidivecijfers van geweldplegers betreffen voornamelijk studies naar recidive van huiselijk en seksueel geweld, of recidive van plegers van ernstige geweldsdelicten, of van veelplegers, allen niet de doelgroep van i-Respect. Net als in het geval van prevalentiecijfers laten recidivestudies van plegers van geweld, exclusief huiselijk en seksueel geweld, verschillende cijfers zien, afhankelijk van ondermeer onderzoekspopulatie en definitie van geweld. Belangrijk bij de interpretatie van de recidivecijfers is het gegeven dat veruit de meerderheid van geweldsdelicten gepleegd wordt door een midnerheid. Dodge (2013) schrijft dat meer dan de helft van gewelddadig gedrag vertoond wordt door slechts 6% van de bevolking. Thornberry (1995) vond in twee grootschalige, longitudinale onderzoeksprojecten dat 14-15% van geweldplegers 75-82% van alle geweldsdelicten pleegde.

Een grootschalige Amerikaanse studie naar recidive van ruim 272.000 ex-gedetineerden volgde hen tot drie jaar na vrijlating in 1994 (Langan, 2002). Van hen kwam 67,5% binnen drie jaar weer in aanraking met Justitie. Geweldplegers (inclusief seksueel geweld) vormden 21,5% van de hele groep. Van hen recidiveerde 61,7% binnen drie jaar, en 27,5% van de geweldplegers recidiveerde weer met een geweldsdelict. Van de gehele groep gedetineerden die in 1994 werd vrijgelaten, had 53,7% al een geweldsdelict op hun strafblad staan, en 21,6 % werd gearresteerd voor een geweldsdelict na vrijlating. De hoogste recidive werd gevonden voor vermogensdelicten (73,8%), gevolgd door drugsgerelateerde delicten (66,7%) en publieke orde verstoringen (62,2%).

Craig et al. (2006) vergeleken drie type plegers met elkaar. Het betrof een studie met 153 gedetineerden die voor een psychologisch onderzoek waren verwezen, maar waarbij geen sprake was van een psychotische stoornis. De reden voor verwijzing naar assesment wordt niet beschreven. Zij vonden dat geweldplegers meer recidiveerden dan seksuele delinquenten en plegers van meer algemene delicten (e.g. diefstal, verkeersovertredingen). De geweldplegers recidiveerden 39% na twee jaar, 63% na vijf jaar en 74% na tien jaar⁹. De recidive van de geweldplegers betrof meestal of geweld of algemene recidive. In een Amerikaanse studie met meer dan 5000 ex-gedetineerden (Stahler, 2013), bleek dat geweldplegers juist niet vaker recidiveerden dan andere typen delinquenten, tenzij er sprake was van de volgende risicofactoren: middelenmisbruik, nabijheid van andere geweldplegers in de woonbuurt en leeftijd. Hoe jonger de gedetineerde, hoe groter de kans op recidive was. Zij rapporteren geen recidivecijfers, alleen de bijdrage van verschillende factoren aan de voorspelling van recidive.

⁸ Dit betrof veroordelingen voor de volgende delicten: SR 141, 261 t/m 271, 287, 300 t/m 306, 350 t/m 354

⁹ Van de seksuele delinquenten recidiveerde 19% na twee jaar, 28% na vijf jaar en 36% na tien jaar. Van de algemene plegers recidiveerde 27% na twee jaar, 36% na vijf jaar en 45% na tien jaar.

Een recidivestudie met volwassen geweldplegers die in een forensische setting behandeld werden, laat ook het belang zien van psychische stoornissen en middelenmisbruik in geweldsrecidive. Tussen de 15,2% en 44,9% recidiveerden met geweld binnen drie jaar (Van Horn, 2012). Het recidivepercentage was het laagst voor de mannen zonder stoornissen en het hoogst voor mannen met psychiatrische stoornis en verslavingsproblematiek (de zogenaamde Dubbele Diagnose, DD).

Onderzoek laat herhaaldelijk zien dat de recidive van geweldplegers die een gedragsinterventie krijgen lager is, dan degene die dit niet krijgen (e.g. Jolliffe & Farrington, 2007; McGuire, 2008). Waar dergelijke gedragsinterventies op inzetten, komt aan bod in paragrafen 3.3 en 3.4.

Spreading

De criminele carrières van geweldplegers beginnen vaak al in adolescentie (e.g. Gilman, 2014). Een Amerikaanse studie met ruim 2400 jeugdige *first time* geweldplegers laat een recidivepercentage zien van 48% (Ryan, 2014). Vanaf vroege adolescentie bezien, is er een piek in geweld plegen in de late adolescentie (17 jaar), waarna de frequentie van geweldsdelicten langzaam afneemt (Piquero, 2008). In het begin van de twintiger jaren vertoont nog ongeveer de helft delinquent gedrag en vanaf het 28^e jaar is er nog maar 15% overgebleven (Moffit, 1993). Er is dus een grote groep die alleen tijdens adolescentie agressieproblematiek vertoont, en er is een groep die dit vervolgens blijft vertonen. Geweldplegers komen vaker uit een lager sociaal-economisch milieu (o.a. Bakker et al., 2010). Wonen in achterstandswijken verhoogt de kans op het voortzetten van een criminele carrière (Fabio, 2011).

In de eerder genoemde studie van Craig et al. (2006) werden drie type plegers met elkaar vergeleken op kenmerken. Het betrof 153 zedendelinquenten, geweldsplegers en algemene plegers (e.g. diefstal, verkeersovertredingen). Vergeleken met de andere twee groepen, waren de geweldplegers vaker alleenstaand, jonger dan 25, hadden vaker problemen met werkloosheid en school afmaken, en vaker een persoonlijkheidsstoornis. Ze hadden vaker een probleem met middelenmisbruik, pleegden vaker delicten tegen slachtoffers die zij niet kenden en recidiveerden meer dan de andere twee groepen.

Gevolgen

De gevolgen van geweld zijn zeer divers en kunnen zeer ernstig zijn. Uit literatuur blijkt dat slachtoffers van geweld, naast de directe en psychische gevolgen van de mishandeling, een veelheid van psychische en gedragsproblemen melden (e.g. Romito, 2007). Blootstelling aan geweld in de privé-sfeer en in de publieke sfeer kunnen leiden tot angststoornissen, slaapstoornissen, depressie, en deviante gedragsproblemen zoals agressie en delinquentie. In het ergste geval leidt het tot traumatisering en mogelijk post-traumatische stress stoornis (PTSS). Zowel mannen als vrouwen rapporteren gevolgen van geweld, waarbij vrouwen meer gezondheidsgerelateerde problemen melden dan mannen als gevolg van partnergeweld, seksueel geweld en geweld onder leeftijdgenoten of school (Romito, 2007).

Voor kinderen en adolescenten worden gevolgen van geweld gemodereerd door de relatie met de ouders en de stabiliteit van de ouder(s) zelf (Ozer, 2015). Ouders die als gevolg van geweld zelf emotioneel instabieler worden, zijn daardoor minder beschikbaar voor hun kinderen om hen te helpen omgaan met de impact van geweld (Osofsky, 1999).

Ook de daders zelf krijgen te maken met de gevolgen van detentie, zoals verlies van woning, werk, rijbewijs en verblijfsstatus (Petersilia, 2003; Stahler, 2013; Hokwerda, 2014). Ook zonder detentie, betekent een strafblad een drempel op de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld voor banen waarvoor een Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) wordt gevraagd. Deze indirecte consequenties vormen vaak een drempel om volledig te participeren in de samenleving en beïnvloeden daarmee iemands sociaaleconomische positie negatief (Hokwerda, 2014).

De maatschappelijke kosten van geweldsdelicten zijn enorm hoog. De maatschappij draagt de kosten van opsporing, vervolging, opsluiting en behandeling van de daders, én de kosten voor de zorg voor slachtoffers. In 2015 werd van de totale uitgaven naar schatting 2,0 miljard euro (15%) uitgegeven aan gewelds- en seksuele misdrijven, een stijging van 15% ten opzichte van 2005 (Moolenaar, 2017). Deze uitgaven betreffen

uitgaven aan de zogenaamde veiligheidszorg: Alle activiteiten die tot doel hebben criminaliteit, verloedering en overlast te voorkomen of te bestraffen en onveiligheidsgevoelens weg te nemen.

3.2 Oorzaken

Het biopsychosociale model van agressie

Oorzaken van agressie en geweld liggen in meerdere factoren die elkaar wederzijds beïnvloeden (e.g. Dodge, 2003). In het biopsychosociale model van gedragsproblemen worden deze factoren en elkaars beïnvloeding samengevat. Dodge & Petit (2014) noemen het een transactioneel ontwikkelingsmodel, waarin dispositie, contexten en levenservaringen samen kunnen leiden tot de ontwikkeling van gedragsproblemen (waaronder agressief gedrag en geweldspleging) gedurende de levensloop. Zij stellen dat cognitieve en emotionele processen in het kind de relaties tussen levenservaringen en de gedragsproblemen als uitkomst mediëren.

In de eerste plaats vormen bepaalde biologische predisposities een risico voor de ontwikkeling van agressief gedrag, zoals gender, genetische aanleg, moeilijk temperament, impulsiviteit, aandachtsproblemen en foetale toxicatie (Didden, 2013). Ook de context waarin een kind opgroeit is van grote invloed op de ontwikkelingsuitkomst. Relatie met de ouders, opvoedingsstijl van de ouders, gedrag van broers en zussen, gedrag van leeftijdgenoten en volwassenen in school en buurt, dragen allen bij aan vroege leerervaringen en sociale scripts.

Op latere leeftijd hangen ook bijvoorbeeld middelenmisbruik en werkloosheid) samen met het risico op ernstig agressief gedrag (Didden, 2013).

Statische risicofactoren

De bovengenoemde risicofactoren in het biopsychosociaal model betreffen aangeboren condities, sociaal-maatschappelijke factoren en ervaringen (Didden, 2013). De biologische risicofactoren en vroege leerervaringen worden binnen het forensisch veld beschouwd als statische risico- of criminogene factoren voor agressief (delict)gedrag. Dit zijn onveranderbare factoren, waarvan in wetenschappelijk onderzoek is aangetoond dat ze de kans op agressief (delict)gedrag vergroten (Andrews & Bonta, 2010). Statische risicofactoren zijn niet te beïnvloeden terwijl dynamische risicofactoren positief zijn te beïnvloeden met behulp van een interventie.

Een aantal niet te beïnvloeden factoren zijn consequent in verband gebracht met het voortzetten van een criminele carrière. De statische factoren die recidive het sterkst voorspellen zijn leeftijd, geslacht, en delictgeschiedenis (Stahler, 2013; Wang, 2014).

Hoe jonger iemand een strafbaar feit heeft begaan, hoe groter de kans op recidive (Piquero, 2008; Wang, 2014). Gewelddelicten kennen een toename tussen het 15e tot het 30e jaar, waarna een lichte daling inzet (Bijl, 2006; Gilman, 2014). Bij mannen is het risico groter dat agressie uitmondt in strafrechterlijke vervolging. Ex-plegers met meer uitgebreide strafbladen hebben een grotere kans te recidiveren dan personen met een minder uitgebreid strafblad.

Armoede en een lage SES vormen risicofactoren voor het plegen van geweld (e.g. Bijl et al., 2006; Dubow et al., 2016). Een lage SES gaat vaak gepaard met meerdere risicofactoren, zoals gezondheidsklachten, slechte woonomstandigheden, werkloosheid, middelengebruik en stress.

Andere factoren die met recidive samenhangen, zijn relatiestatus (geen vaste partner hebben) en middelenmisbruik (Stahler, 2013). Tenslotte, is delictsoort gerelateerd aan recidive, waarbij vermogens- en drugsdelicten een groter risico voor recidive hebben (Langan & Levin, 2002).

Dynamische risicofactoren

Middelengebruik

Gewelddelicten worden vaak onder invloed van alcohol en/of andere middelen gepleegd (Craig, 2006). Dit geldt zowel voor geplande als impulsieve gewelddelicten. Eén van de sterkste dynamische voorspellers van recidive is middelengebruik (e.g. Stahler, 2013). Een verleden van illegaal drugsgebruik komt veel voor onder geweldplegers, en de relatie tussen alcoholgebruik en geweld is goed gedocumenteerd.

Dynamische risicofactoren in het SIV-model

Het sociaal informatie-verwerkingsmodel (zie figuur 3.1) verklaart zowel prosociaal als antisociaal gedrag / gedragsproblemen aan de hand van cognitieve stappen waarmee sociale gebeurtenissen (opgevat als stimuli) worden omgezet in gedrag (een respons) (Crick & Dodge, 1994; Lemerise & Arsenio, 2000). Agressie wordt gezien als de uitkomst van tekorten in de verwerking van sociale informatie en het genereren van een respons. Deze tekorten kunnen door diverse factoren worden beïnvloed. Dat gebeurt op twee niveaus. In de eerste plaats tijdens het verwerken van de informatie en het genereren van een respons. Zoals eerder beschreven worden daarbij zes stappen onderscheiden in het SIV-model:

Stap 1: Encodering (gebeurtenis waarnemen)

Stap 2: Interpretatie

Stap 3: Doelbepaling

Stap 4: Oplossingen/reacties bedenken (assertief, passief/submissief, agressief)

Stap 5: Besluitvorming (beste oplossing kiezen)

Stap 6: Gedrag (gekozen reactie uitvoeren, en de gevolgen waarnemen als nieuwe stap 1)

Personen die strafbaar agressief gedrag vertonen, maken denkfouten in stap twee tot en met vijf en zij vertonen beperkingen in hun gedragsrepertoire. Agressie staat vaak bovenaan in het repertoire van gewoonlijk gekozen gedrag. De focus in i-Respect ligt op het leren innemen van perspectief, het neutraal of positief interpreteren van andermans bedoelingen (Wat neem ik waar, Wat denk ik), en het verbeteren van sociale vaardigheden en oplossingsvaardigheden (Wat beheers ik, Wat kan ik doen, Wat kies ik). Door te oefenen met prosociaal gedrag, wordt het gedragsrepertoire aangevuld en veranderd.

In de tweede plaats zijn er twee typen onderliggende factoren in het SIV-model, die de tekorten bij het doorlopen van de 6 stappen kunnen versterken. In i-Respect wordt ten eerste gewerkt aan de onderliggende, grotendeels onbewust (kern-, of levens)overtuigingen en kennis, die opgeslagen liggen in de database van de persoon. Deze komen aan bod in de onderdelen Wat riskeer ik en Wat is echt waardevol. En er zijn emotionele processen die een rol spelen bij het (al dan niet) herkennen en reguleren van de SIV-stappen. Deze komen aan bod in de onderdelen Wat voel ik en Wat beheers ik.

Beschermende factoren

Beschermende factoren tegen agressiegerelateerde problematiek zijn hogere SES en hogere intelligentie. Beide zijn gerelateerd aan de algemenere factor veerkracht (*resilience*) (Ttofi et al. , 2016). Beschermende factoren voor kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld, die over het algemeen een grotere kans hebben om later zelf ook geweldpleger te worden (in huiselijke kring en of daarbuiten), zijn sociale vaardigheden, ondersteuning voor ouders bij het opvoeden en het verwerken van trauma uit de jeugd (Steketee e.a, 2016). De sterkste bescherming voor een kind dat is blootgesteld aan geweld (ook buiten het gezin), is een sterke relatie met een competente, zorgzame volwassene (Osofsky, 1999). Voor kinderen en adolescenten die opgroeien in geweldadige, onveilige buurten, is de beschikbaarheid van en binding met een veilige plek in de gemeenschap, zoals een school, een buurtcentrum of een kerk, een beschermende factor gebleken (Osofsky, 1999; Ozer, 2015).

Dubow et al. (2016) vonden onder adolescenten met name angst om agressief te reageren en het hebben van opleidingsaspiraties beschermende factoren voor het later plegen van geweld als volwassene. Een inbedding in een positieve sociale omgeving en het versterken van prosociale relaties vormen eveneens beschermende factoren tegen agressieproblematiek (Steketee, 2016).

Onderzoek naar processen van *desistance from crime*, waarin personen gaandeweg definitief afzien van delictgedrag en een criminele levensstijl, laat het belang zien van het stellen van positieve levensdoelen (e.g. Ward & Maruna, 2007). Prosociale, positieve levensdoelen die voor de deelnemer een grote betekenis hebben, kunnen het besluiten tot en werken aan gedragsverandering positief beïnvloeden (Vogelvang & Valenkamp, 2017). Dit geldt zowel in geval van proactieve agressie als reactieve agressie.

3.3 Aan te pakken factoren

Kinderen leren in de loop van het opgroeien om agressie (en andere emoties) te reguleren. In de jeugd en adolescentie kan al zichtbaar zijn, dat een kind of jongere bijsturing nodig heeft in agressieregulatie. Agressief gedrag dat in de kinderjaren een probleem vormt, zet zich zonder interventies vaak voort in adolescentie en volwassenheid (bijv. Joliffe et al., 2007). Veel studies naar agressieregulatietrainingen richten zich dan ook op kinderen en adolescenten.

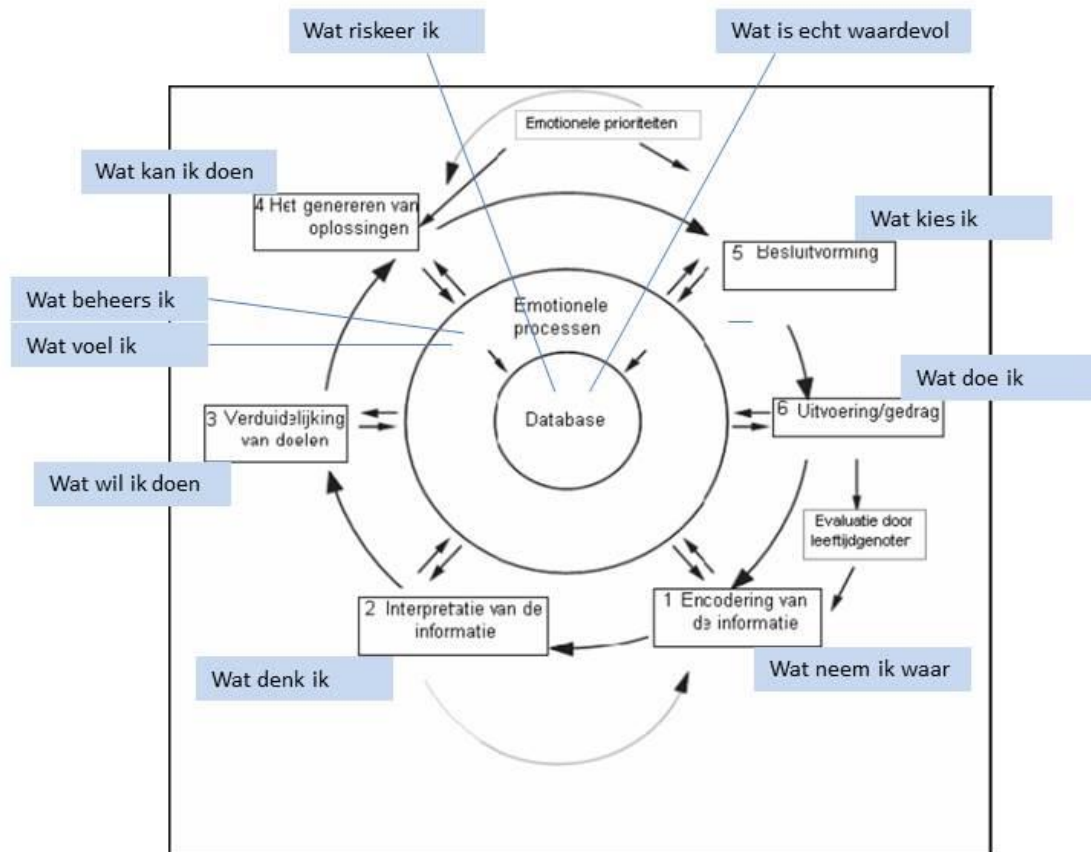
Bij zowel volwassenen als jeugd wordt in de behandeling rekening gehouden met de onderscheid naar motieven voor agressie; wordt agressie doelbewust ingezet om een doel te bereiken, of wordt agressie impulsief ingezet in reactie op een stressor of prikkel. In beide gevallen is er sprake van ondermeer denkfouten en andere vervormingen in de informatieverwerking. In het sociale informatieverwerkingsmodel (SIV-model, o.a. Crick & Dodge, 1994; 1996; Dodge & Godwin, 2013) wordt agressief gedrag gemodelleerd als de uitkomst van een samenspel tussen onbewuste, opgeslagen ervaringen, mediërende emotionele processen en bewuste denkprocessen.

I-Respect ontleent de aan te pakken factoren aan het SIV-model. Centraal in de aanpak staan de sociale kennisstructuren, die zijn opgeslagen in de 'database' van de persoon (Vogelvang, 2017). Dit betreft de sociale scripts/verwachtingen, automatische gedachten en gevoelens, kennis, normen en waarden en attitudes. Deze database beïnvloedt de wijze waarop de stappen in het SIV-model worden doorlopen. Emotionele processen worden verondersteld de beïnvloeding van de SIV-stappen door de scripts te mediëren (Lemerise & Arsenio, 2000). Dit betreft in geval van agressie met name de mate waarin iemand arousal (opwinding) of woede ervaart en in hoeverre iemand dit kan reguleren.

In i-Respect wordt gewerkt met het stellen van positieve levensdoelen, wat bijdraagt aan motivatie te veranderen (e.g. Mann, 2004) en helpt om betere beslissingen te maken. Voor beide typen agressie geldt dat het hebben van positieve levensdoelen (een onderdeel van de database in het SIV-model) een belangrijke regulerende en motiverende werking kan hebben op (aanpassing van) het gedrag (Vogelvang & Valenkamp, 2017). Onderzoek naar processen van *desistance from crime* (het gaandeweg definitief afzien van delictgedrag en een criminele levensstijl), onder meer middels het Good Lives Model (Ward & Maruna, 2007), laat zien dat prosociale, positieve levensdoelen het besluiten tot en werken aan gedragsverandering positief beïnvloeden. Dit inzicht kan worden verbonden aan het werken aan terugvalpreventie middels een Toekomstplan, waar de positieve levensdoelen een centraal onderdeel van uitmaken, en het daarbij versterken van (de regie van en ondersteuning door) het prosociale netwerk van de deelnemer.

In figuur 3.1 is te zien hoe de onderdelen van i-Respect (gearceerde blokjes in de buitenste ring) zijn gelinkt aan het SIV-model.

Figuur 3.1 Het Sociale Informatie Verwerkingsmodel van Crick & Dodge (1994), aangepast door Lemerise en Arsenio (2000) en gekoppeld aan stappen i-Respect

De aanname in het SIV-model is dat wanneer personen de onderscheiden stappen op een vaardige wijze toepassen er sprake is van sociaal competent gedrag. In geval van agressie is er sprake van *bias* of deficiënte verwerking van sociale informatie, waardoor deviant gedrag zoals agressie ontstaat (Crick & Dodge, 1996). In geval van pro-actieve agressie wordt met name op punt drie een deviante doeldefinitie gemaakt, terwijl bij reactieve agressie op stap één en twee een afwijkende verwerking van sociale informatie plaatsvindt, namelijk een vijandige attributie *bias* (Nas, 2005). De stappen erna worden door de emotionele intensiteit vervolgens overgeslagen en er volgt onmiddellijk agressief gedrag.

Het uitgangspunt is dat mensen die overwegend reactieve agressie laten zien voornamelijk ondersteuning nodig hebben bij emotieregulatie en waarneming van sociale gebeurtenissen. Zij zijn met name gericht op negatieve informatie (SIV-stap 1), interpreteren informatie vijandig (SIV-stap 2), en hebben moeite met emotieregulatie (Emotionele processen in het SIV-model). Bovendien ligt agressief gedrag als oplossing bovenaan in hun oplossingenrepertoire (SIV-stap 4) en kiezen zij dit uit gewoonte (SIV-stap 5). Zij hebben dus training nodig in vaardigheden zodat zij prosociaal gedrag (SIV-stap 6) laten zien.

Personen met (ook) proactieve agressie hebben geleerd agressie instrumenteel in te zetten. Zij hebben dus vooral training nodig in SIV-stappen 3 (doelbepaling) en 5 (besluitvorming), zodat zij meer prosociale overwegingen maken. Te trainen vaardigheden die bij hen centraal staan zijn jezelf voorstellen, luisteren, empathie tonen, complimenten geven en onderhandelen (zie tabel 1.3b) en gevolgen van gedrag overzien (bijv. Oostermeijer et al., 2016).

In tabel 3.3a staan de aan te pakken factoren uitgewerkt naar het onderscheid in trainingsbehoefte van personen met re- en proactieve agressie (uit Vogelvang & Valenkamp, 2017):

Tabel 3.3a. Aan te pakken factoren in een interventie voor reactieve en proactieve agressie

Factoren	Reactieve agressie	Proactieve agressie
<i>Specifieke responsiviteit</i>		
Motivatie	- Individuele positieve levensdoelen	- Individuele positieve levensdoelen
<i>Cognitieve gedragsinterventie</i>		
Database	- Alternatieven voor disfunctionele cognities (incl. motivatie) - Kennis over Agressiecirkel, risico's en protectieve factoren	- Alternatieven voor disfunctionele cognities (incl. motivatie) - Kennis over Agressiecirkel, risico's en protectieve factoren
Emotionele processen	- Ondersteuning in reguleren/interpreteren van emoties en gevoelens	
Cognitieve SIV-stappen	- Ondersteuning in reguleren/interpreteren van situaties: SIV-stap 1, 2, 4 en 5; - Impulsbeheersing en laten inslijpen/gewoonte laten worden van sociaal wenselijke oplossingen/gedrag: SIV-stap 5 en 6	- Impulsbeheersing en positieve bekrachtiging van sociaal wenselijke oplossingen/gedrag: SIV-stap 5 en 6.

In tabel 3.3b worden de aan te pakken factoren in i-Respect nog nader uitgewerkt, gekoppeld aan de subdoelen van de trainingsonderdelen.

In het kort, in i-Respect worden de volgende factoren aangepakt:

- Specifieke responsiviteit: motivatie, mate van reactief en proactief gedrag
- Database: eerdere ervaringen, sociale scripts en verwachtingen
- Emotionele processen; herkennen en reguleren, herkennen van de beïnvloeding van de SIV-stappen.
  - Reactief: boosheid/woede, angst; controle verlies, hoge fysiologische arousal (opwinding)
  - Proactief: Geen boosheid/emotie; lage fysiologische arousal (opwinding)
- Cognitieve processen:
  - Encodering sociale gebeurtenis (SIV stap 1)
    - Reactief: Focus op vijandige prikkels
    - Proactief: Externe prikkels gezien als instrumentele kans
  - Interpretatie sociale gebeurtenis (SIV stap 2)
    - Reactief: Externe prikkels onterecht gezien als bedreiging en tekortgedaan
  - Doelbepaling (SIV stap 3)
  - Genereren van oplossingen (SIV stap 4)
  - Besluitvorming (SIV stap 5)
- Gedrag/vaardigheden: Uitvoering van gedrag (SIV stap 6)

De wijze waarop de aan te pakken factoren tot de (sub)doelen van i-Respect leiden, wordt in de volgende paragraaf uitgewerkt. Centraal hierin staan de werkzame elementen van de training.

Tabel 3.3b Koppeling aan te pakken factoren aan subdoelen en onderdelen van de training

Probleem: Agressieproblematiek, in stand gehouden door dynamische criminogene factoren.		Hoofddoel I-RESPECT: De deelnemer vertoont geen strafbaar agressief gedrag meer.				
Verkla- ring	Gerelateerde dynamische criminogene factoren	Subdoelen i-Respect:		Begrip in de training	Ses sies R*	Ses sies L**
Speci- fieke respon- siviteit	Tekorten in motivatie (= responsiviteit, geen criminogene factor)	A.	De deelnemer is gemotiveerd om de doelen van i-RESPECT te bereiken (gedragsverandering)	Motivatie	Intake	Intake
Data- base	Eerdere ervaringen, sociale scripts en verwachtingen, inclusief motivatie	B.	De deelnemer kent zijn persoonlijke Aggressiekring/risico's in zijn SIV-stappen	Wat riskeer ik	Intake, 1,3	Intake, 1,3
		C.	De deelnemer heeft positieve levensdoelen	Wat is echt waardevol	4	
Emotio- nele proces- sen	Herkennen reguleren van emoties/gevoelens en hun beïnvloeding van SIV-stappen <i>Reactief: boosheid/woede, angst; controle verlies, hoge fysiologische arousal (opwinding)</i> <i>Proactief: Geen boosheid/emotie; lage fysiologische arousal (opwinding)</i>	D.	De deelnemer is beter in staat zijn emoties (met name arousal (opwinding), boosheid en woede) en gevoelens te herkennen en te reguleren/controleren	Wat voel ik	2	2
Cogni- tieve proces- sen	Encoding sociale gebeurtenis (SIV stap 1) <i>Reactief: Focus op vijandige prikkels</i> <i>Proactief: Externe prikkels gezien als instrumentele kans</i>	E.	De deelnemer kan sociale gebeurtenissen neutraal/positief waarnemen	Wat neem ik waar	7	5
	Interpretatie sociale gebeurtenis (SIV stap 2) <i>Reactief: Externe prikkels onterecht gezien als bedreiging en tekortgedaan</i>	F.	De deelnemer kan sociale gebeurtenissen neutraal/positief interpreteren	Wat denk ik	8	5
	Doelbepaling (SIV stap 3)	G.	De deelnemer heeft meer (probleem)oplossingsvaardigheden	Wat wil ik doen Wat kan ik doen	9 9	6 6
	Genereren van oplossingen (SIV stap 4) Besluitvorming (SIV stap 5)	H.	De deelnemer evalueert de oplossingen in het licht van het bereiken van zijn levensdoelen en tegengaan van geweldsrecidive	Wat kies ik	9	6
Gedrag/ vaardig- heden	Uitvoering van gedrag (SIV stap 6)	I.	De deelnemer kan zijn impulsen beter controleren	Wat beheers ik	5,6, 10	4
		J.	De deelnemer beschikt over meer (pro-) sociale vaardigheden, inclusief vaardigheden voor conflicthantering	Wat doe ik Wat zijn de gevolgen	Alle, focus in 11, 12	Alle

*R=Regulier; **L=Light

3.4 Verantwoording

I-Respect houdt rekening met het What Works principe van responsiviteit (e.g. Ruiter & Veen, 2006), dat uitgaat van aansluiting van een interventie bij de motivatie, (on)mogelijkheden en leerstijl van de deelnemer (Vogelvang & Valenkamp, 2017). Dit houdt in dat de interventie wordt afgestemd op de specifieke behandelbehoefte van deelnemers. Zo wordt rekening gehouden met de gewoonte van personen met proactieve agressie, om alleen vanuit winst voor zichzelf te denken. Dit gegeven wordt op een prosociale

manier ingezet in i-Respect in het opstellen van positieve levensdoelen. Daarnaast betekent responsiviteit dat rekening wordt gehouden met het stadium van motivatie voor gedragsverandering waar iemand zich in bevindt (Vogelvang & Valenkamp, 2017).

Tabel 3a toont welke subdoelen, sessies en programma-onderdelen aan welke werkzame elementen van de training i-Respect zijn gekoppeld. Werkzame elementen zijn (zie figuur 1):

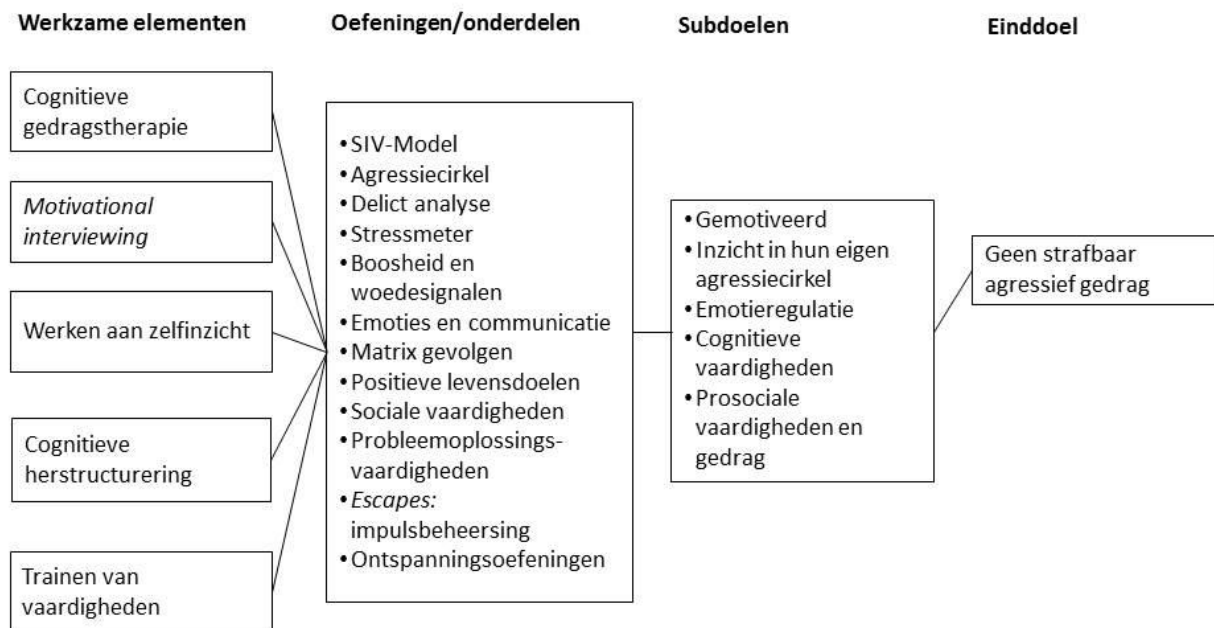
1. Cognitief-gedragstherapeutische principes;
2. Motivatie om te veranderen door middel van de MI-grondhouding van de trainer en het stellen van positieve levensdoelen;
3. Zelfinzicht in eigen SIV-model, agressiecircle en delictanalyse;
4. Cognitieve herstructurering in de vorm van sociale gebeurtenissen neutraal/positief waarnemen en interpreteren, *theory of mind* verbeteren; keuzes maken tegen het licht van positieve levensdoelen;
5. Het verbeteren van sociale vaardigheden; prosociale probleemoplossingsstrategieën; en emotieregulatie met ondermeer impulscontrole met behulp van *escapes*.

Tabel 3a. Koppeling van subdoelen, sessies en programma-onderdelen aan de werkzame elementen van de training i-Respect.

Werkzaam element	Subdoel	Regulier sessie*	Light sessie*	Programma-onderdelen
CGT-principes		alle	Alle	
Motivatie voor verandering	Gemotiveerd om de doelen van i-Respect te halen	Intake, alle	Intake, alle	Werkrelatie opbouwen; MI methodiek
	Positieve levensdoelen hebben	4, 9	6	Waar ligt mijn hart, Wat is echt waardevol, Wat kies ik; Levenswiel met doelen; Apps Mijn Leven, Mijn Contacten en Aging Booth;
Zelfinzicht	Eigen agressiecircle kennen	Alle, 1,2, 7	Alle, 1,3, 5I	Agressiecircle, Delictanalyse, App Mijn risico's, Woedetrapp, gradaties van woede
	Eigen risico's kennen	1,3,12	1,3	Wat zijn mijn risico's; Top 3 triggers; Apps mijn risico's en Mijn Contacten
	Rol van kerngedachten in levensdoelen	4		Kerngedachten
	Eigen emoties herkennen	2, 6, 7, 11, 12	2, 3M	Wat voel ik; Verschil tussen gevoelens en emoties,
Cognitieve herstructurering	Sociale gebeurtenissen neutraal/positief waarnemen	7	5I	Wat neem ik waar; gradaties van woede (woedetrapp); empathie tonen
	Helpende gedachten gebruiken	8	5 II	Wat denk ik; video's (Niet-)helpende gedachten en De Bie;
	Vooruitdenken, een positieve oplossing bedenken	9R	6, 6M	Wat wil, kan en kies ik A, matrix gevolgen
		9M	6M	Wat wil, kan en kies ik B, matrix gevolgen
	<i>Theory of mind</i> (TOM)	6,7,8, 11, 11M	5II, 5M, 6M	7 Gedragstypen wb omgaan met agressie; non-verbale communicatie en gezichtsexpressies
Trainen van vaardigheden	Beschikt over meer (pro)sociale vaardigheden	1, 3, 4, 5, 6, 11, 11M, 12	1,3,4, 4M	Wat doe ik: Omgaan met andermans woede; Een klacht uiten; Jezelf voorstellen, Luisteren, Empathie tonen, Excuses aanbieden, Omgaan met een beschuldiging, Conflicten vermijden, Conflicten hanteren: kalm blijven (R); onderhandelen (M); Reageren op treiteren en uitdagen; Je gevoelens uiten Assertiviteit
	Beschikt over meer (probleem) oplossingsvaardigheden	1, 9R, 9M, 10, 11, 11M, 12	1, 5II, 6, 6M	Wat wil ik, Wat kan ik, Escapes; Conflicten hanteren: kalm blijven (R), onderhandelen (M); Assertiviteit
	Impulsen beter kunnen controleren, emotieregulatie	1, 5,6, 10,11, 12	4, 4M	Wat beheers ik: Escapes; Wat beheers ik A: woede (R) Wat beheers ik B:

*Toevoegingen aan sessienummers: R verwijst naar Reactief; deze sessie of een deel ervan is toe te spitsen op deelnemers die overwegend reactieve agressie vertonen, en weinig pro-actieve agressie. M verwijst naar mixed; voor deelnemers die naast reactieve ook proactieve agressie vertonen. Binnen de sessies voor Reactief is speciale focus te leggen op twee onderwerpen: Neutraal/positief waarnemen (5I) en helpende gedachten (5II)

Figuur 3.2. Werkzame elementen, onderdelen en (sub)doelen van i-Respect

In de linker kolom van figuur 3.2 staan de werkzame elementen van i-Respect: dit zijn de onderdelen die bijdragen aan de werkzaamheid (effectiviteit) van het programma. Deze werkzame elementen worden concreet uitgewerkt middels een aantal oefeningen c.q. programma-onderdelen (kolom 2). Als i-Respect programma-integer, dat wil zeggen volgens de trainershandleiding, wordt uitgevoerd, verhoogt dit de kans op vorderingen op de programmadoelen van de training (kolom 3). Verondersteld wordt dat dit leidt tot het voorkomen van recidive (kolom 4). De werkzame elementen worden hieronder behandeld.

Cognitieve gedragstherapie (CGT)

CGT is een verzamelnaam voor een aantal interventies dat cognitieve en gedrags-therapeutische technieken combineert. Grondleggers van CGT zijn Albert Ellis (1962) en Aaron Beck (1975). Bewezen effectieve interventies voor ondermeer agressiegerelateerde problematiek houden rekening met CGT- en RNR-principes (e.g. Andrews & Bonta, 2010; Joliffe & Farrington, 2007; Landenberger & Lipsey, 2005; Ward & Maruna, 2007, p. 95). Het werken met principes van cognitieve gedragstherapie (CGT) wordt als algemeen werkzaam element in i-Respect gezien en is in de tabel niet gekoppeld aan specifieke onderdelen van de training. CGT-principes werken door in de werkzame elementen ‘zelfinzicht’, ‘cognitieve herstructurering’ en ‘vaardigheden’.

Het cognitieve gedragsmodel voor plegers van geweld stelt dat geweld veroorzaakt wordt door beperkte gedrags- en cognitieve vaardigheden, op hun beurt beïnvloed door kernovertuigingen en emotionele processen (Vogelvang & Valenkamp, 2017). Belangrijk voor de behandeling is dat de dader zijn gewelddadige

gedrag erkent en de verantwoordelijkheid voor zijn gedrag op zich neemt. Door herkenning van de functie van het geweld worden de voor- en nadelen van het gewelddadige gedrag benadrukt.

De behandeling bestaat uit een vaardigheidstraining en cognitieve herstructureringstechnieken voor agressiehantering. Op deze wijze worden de daders zich bewust van alternatieven voor geweld. De vaardigheidstraining is onder andere gericht op de verbetering van sociale vaardigheden. Bij cognitieve herstructurering leren daders disfunctionele cognities herkennen die leiden tot negatieve emoties en uiteindelijk tot geweld. Vervolgens wordt hen geleerd deze disfunctionele cognities te vervangen door functionele cognities (Boendemaker et al., 2014; De Ruiter & Van Veen, 2004).

In Nederland zijn veel behandelprogramma's voor daders van geweld gebaseerd op cognitief-gedragsmatige en psycho-educatieve interventies. Deze programma's bevatten onderdelen zoals stimulusherkenning, probleemoplossingsvaardigheden, sociale vaardigheden, het leren onderscheiden van emoties, het bijstellen van cognitieve vertekeningen en het onnodig ophogen van de spanning (Ruiter & Van Veen, 2004; Joliffe & Farrington, 2007; McGuire, 2008). Uit een longitudinaal onderzoek (Dodge & Godwin, 2013), waarin kinderen met risicosignalen voor antisociaal gedrag werden gevolgd tot in adolescentie, bleek dat effectieve behandelcomponenten waren: Verminderen van vijandige attributie bias, versterken van competente sociale probleemoplossing en devalueren van agressie.

Internationaal onderzoek toont aan dat alleen CGT slechts beperkt effectief is en velen pleiten daarom voor een geïntegreerde aanpak (e.g. Gilbert et al, 2015). In i-Respect is CGT ingebed in een mix van methoden waarvan uit literatuur blijkt dat ze aanslaan bij agressieproblematiek. Voor met name het samengaan van CGT en MI bestaat evidentie (McMurran, 2009; Bourgon & Bonta, 2014).

Motivational Interviewing (MI)

Het tweede werkzame element van i-Respect is werken aan motivatie voor verandering. In i-Respect wordt daar op de volgende manieren aan gewerkt (Vogelvang & Valenkamp, 2017):

- de grondhouding van de trainer richting de cliënt (MI-congruent) zodat een werkalliantie ontstaat;
- werken aan positieve levensdoelen.

De grondhouding van de trainer is gevormd naar het model van een werkalliantie, congruent met principes van *Motivational Interviewing* (MI; Miller & Rollnick, e.g. 2013). MI (Miller & Rollnick, 2013) is een cliëntgerichte counselingstijl waarmee cliënten worden uitgenodigd hun ambivalentie ten aanzien van het eigen gedrag te exploreren en op te lossen. De professional probeert in een motiverend gesprek de balans te veranderen tussen 'Hoe men is' (gewoontegedrag) en 'Hoe men wil zijn' (gewenst gedrag), via de woorden van de cliënt. De trainer reflecteert de woorden van de cliënt, en is daarbij oordeelvrij. Er wordt bewust gewerkt aan het ontwikkelen van een discrepantie tussen het huidige en het mogelijke toekomstige gedrag.

Met behulp van MI wordt vertrouwen opgebouwd, weerstand verminderd en gedragsverandering bevorderd. De bereidheid tot gedragsverandering wordt niet als een vaststaande eigenschap van de cliënt gezien maar als een wisselend product van de interactie tussen de cliënt en zijn omgeving. MI bevordert de bewustwording van de ambivalentie, hetgeen uiteindelijk kan leiden tot een intrinsieke motivatie om te veranderen. Er wordt gewerkt aan het ontlocken van 'verandertaal': de trainer zet hiervoor specifieke houdings- en gesprekstechnieken in (zie Vogelvang & Valenkamp, 2017). Uit onderzoek blijkt dat een controlerende en corrigerende stijl tot weerstand leidt en uiteindelijk een averechtse werking heeft (Miller & Rollnick, 2013).

MI-technieken zijn uitvoerig getest bij verschillende doelgroepen en ze bleken zeer effectief (Miller e.a., 1993; Miller & Mount, 2001; Dunn e.a., 2001; Burke e.a., 2003). Interventies die zich richten op motivatie en bereidheid tot verandering vormen een belangrijke aanvulling op CGT. Er worden dan betere resultaten geboekt in termen van veranderingsgerelateerde attitudes, therapietrouw en afname van gewelddadig gedrag. Atkinson & Wood (2017) pleiten voor transparantie in de wijze waarop de theoretische principes van MI worden uitgevoerd in de praktijk.

Oplossingsgericht werken naar doelen toe en het leren van eerdere uitkomsten sluit vooral goed aan bij islamitische culturen waarin toegeven van fouten taboe is, maar werken aan oplossingen niet. In aanvulling op het RNR-model van behandeling van delictplegers, stellen Ward & Maruna (2007) het Good lives model voor. Zij benadrukken het belang van het stellen van positieve levensdoelen, zodat behandeling zich niet alleen richt op het verwerken van tekorten van personen.

Zelfinzicht: agressiecirkel en delictanalyse

Centraal in de aanpak van i-Respect staat het verbeteren van het zelfinzicht, voornamelijk door middel van het opstellen van een delictanalyse. Dit vindt zijn oorsprong in het delictscenario als onderdeel van de terugvalpreventiemethode (Marlatt & Gordon, 1980, 1985; Mulder, 1995): een methodiek uit de verslavingszorg die later naar de forensische zorg is gehaald voor de behandeling van zedendelinquenten. De integratie van de terugvalpreventiemethode met het biopsychosociale leermodel heeft geleid tot de ontwikkeling van een praktisch bruikbaar behandelmodel: het delictscenario (Van Beek, 1999; Deneer, 2004). Het Expertisecentrum Forensische Psychiatrie verstaat hieronder: 'Het resultaat van een reeks gesprekken tussen de patiënt en zijn behandelaar waarin minutieus de situatie en de gedachten, gevoelens en het gedrag van de patiënt voor, tijdens en direct na het delict worden beschreven.' (Vrinten e.a, 2015).

De delictscenario-procedure is een beproefde methode om begrip van, en grip op delictgedrag bij cliënten te bewerkstelligen (Van Beek, 1999; Deneer, 2004). In de forensische zorg is een gecombineerde behandeling (terugvalpreventie, biopsychosociale leermodel en delictanalyse) bruikbaar gebleken voor een bredere groep delinquenten zoals geweldplegers, inbrekers, brandstichters en oplichters. De delictanalyse heeft in i-Respect vooral een diagnostische functie maar er komen ook therapeutische aspecten aan de orde (Vogelvang & Valenkamp, 2017). Zo wordt door middel van de delictbespreking bij de deelnemer gewerkt aan:

- Het vergroten van probleembesef
- Het verkrijgen van inzicht in hoe hij tot zijn delicten is gekomen
- Erkenning van eigen aandeel/verantwoordelijkheid bij de gepleegde delicten, en
- Hoe je uit de delictketen kunt stappen door je verkregen inzicht.

Aan het begin van elke sessie worden incidenten in de afgelopen week waarin agressie voorkwam, besproken. De deelnemer met de toezichthouder in de toezichtgesprekken uitlokkende stimuli, gedachten, gedrag, gevoelens en instandhoudende factoren van het agressieve gedrag na (agressief gedrag van hemzelf of een ander).

In de delictanalyse gaat de deelnemer in gedachten terug naar het gepleegde delict: wat gebeurde er in de paar uur voorafgaand aan het delict, waar was hij, wat deed hij, wat deed de ander, hoe voelde hij zich, en wat triggerde uiteindelijk zijn agressieve gedrag? De vragen van het delictscenario, in i-Respect delictanalyse genoemd, zijn gestandaardiseerd en zijn volgens de principes van het SIV-model opgebouwd. De deelnemer vult de antwoorden op het delictanalyseformulier in. Door het scenario op detail door te nemen, krijgt de deelnemer zicht op zijn risicosituaties voor agressie (bijvoorbeeld, 'Ik moet niet te veel drinken of me niet steeds laten uitdagen door anderen.') Ook ziet hij in dat het delictgedrag niet iets is dat hem is overkomen: het is het resultaat van zijn eigen handelen. Vervolgens onderzoekt de deelnemer met de toezichthouder op welke momenten hij alternatief gedrag kan toepassen en agressief gedrag achterwege kan laten. De toezichthouder past de doelen van het toezicht aan op de uitkomsten van het ruziescenario, hetgeen grote meerwaarde heeft.

In sessies van i-Respect bespreekt de deelnemer het ingevulde delictanalyseformulier met de trainer. De trainer gaat op zoek naar overeenkomsten in het gedrag van de deelnemer in andere situaties. Bijvoorbeeld, als de deelnemer met bepaalde vrienden vaak impulsief handelt, dan zou dat ook op andere momenten zo kunnen zijn. Wanneer, waarom en hoe verloopt dat? Iedere bijeenkomst begint met een korte terugblik op de afgelopen week: hoe is het gegaan? Wanneer zich een stressvolle gebeurtenis heeft voorgedaan, wordt de agressiecirkel doorlopen. Ook als er succesvol agressie is vermeden, wordt de agressiecirkel nog eens doorlopen en wordt het positief bekrachtigd door de trainer. Dit wordt aan het begin van elke sessie besproken.

Cognitieve herstructurering

Het vierde werkzame element van i-Respect betreft cognitieve herstructurering. Dit vormt een belangrijk element in succesvolle daderprogramma's die gestoeld zijn op CGT-principes (Landenberger & Lipsey, 2005). Bij cognitieve herstructurering leren daders disfunctionele cognities herkennen die leiden tot negatieve emoties en uiteindelijk tot geweld. Vervolgens wordt hen geleerd deze disfunctionele cognities te vervangen door functionele cognities (Boendemaker et al., 2014; De Ruiter & Van Veen, 2004).

In het kader van cognitieve herstructurering wordt in i-Respect gewerkt aan interpretaties van sociale gebeurtenissen (mentaliseren), het onderscheid leren herkennen tussen helpende en niet-helpende gedachten en het afzetten van gedragsopties in een bepaalde situatie tegen het licht van levensdoelen op langere termijn, ofwel vooruitdenken en een positieve oplossing bedenken. Binnen i-Respect wordt voornamelijk aan mentaliseren gewerkt door het gedrag van anderen minder snel vijandig te interpreteren (Vogelvang & Valenkamp, 2017). Dit heeft invloed op cognities en attitudes over het leven (database), en verbetert het kiezen van een assertief doel. Mentaliseren wordt getraind aan de hand van rollenspellen en het wisselen van rol, en het bespreken van mogelijke interpretaties aan de hand van filmpjes en zelfingebrachte voorbeelden.

Vaardigheden

Een zeer belangrijke component in een training voor agressieregulatie is het verbeteren van vaardigheden zoals impulscontrole en sociale vaardigheden. Door het trainen van vaardigheden wordt alternatief gedrag geoefend. De stap in de agressiecirkel 'Wat doe ik' wordt elke sessie getraind. Dat heeft belangrijke effecten op de overige stappen van de cirkel. Dit vormt een zeer belangrijk element naast psychoeducatie. Niet alleen kennis en inzicht over der SIV-stappen leiden tot verbetering, maar zeker ook het daadwerkelijk uitvoeren van alternatief, prosociaal gedrag als antwoord op prikkels die normaliter tot geweld zouden leiden. Het trainen van vaardigheden is een belangrijk *What Works* principe (e.g. Andrews & Bonta, 2010).

In het hierna volgende wordt dit uitgewerkt voor de vaardigheden probleemoplossing, impulscontrole en emotieregulatie en sociale vaardigheden.

Vaardigheden 1 - probleemoplossend denken

Probleemoplossen vormt, samen met cognitieve herstructurering en *escapes* inzetten, één van de drie copingstrategieën. Cognitieve beperkingen en beperkte sociale vaardigheden kunnen het probleemoplossend denken negatief beïnvloeden. Bij deelnemers van i-Respect zijn beide beperkingen aanwezig. Ook bestaat er een verband tussen het probleemoplossend vermogen en agressie. Psychosociale stress, bijvoorbeeld door werkproblemen en financiën, vormen geen directe oorzaken van geweld maar kunnen de spanning en gevoelens van hopeloosheid / machteloosheid wel verhogen, waardoor er sneller agressie kan ontstaan. Hiervan is vooral sprake wanneer probleemoplossingsvaardigheden tekort schieten (Goldstein e.a, 1998; Van Dam & Van Tilburg, 2012).

In i-Respect wordt gewerkt aan het verhogen van het probleemoplossend denken, met als doel het geweld te doen afnemen. Deelnemers krijgen alternatieve oplossingsstrategieën aangeleerd tot meer effectieve oplossingen leiden dan agressief gedrag. Er wordt geoefend in alle sessies: het oefenen geeft de kans om probleemoplossende capaciteiten te versterken en een andere rol aan te nemen.

De trainer leert de deelnemer aan de hand van de agressiecirkel een denkstrategie aan, die kort weer te geven is als volgt (Vogelvang & Valenkamp, 2017):

1. Negatieve gevoelens/signalen: de deelnemer signaleert onrust bij zichzelf, er is iets aan de hand
2. Wat is mijn probleem; de deelnemer omschrijft het probleem goed
3. Wat wil ik: de deelnemer denkt na welk doel hij nastreeft en wat hij wil bereiken
4. Wat zou ik kunnen doen: de deelnemer bedenkt oplossingen voor het probleem en gaat per oplossing na wat de voor- en nadelen zijn
5. Wat is mijn plan: op basis van afwegingen van voor- en nadelen kiest de deelnemer de beste oplossing en voert deze oplossing uit
6. Hoe is het gegaan: de deelnemer vraagt zich af of de gemaakte keuze werkte. Als dit niet het geval is, zoekt hij de redenen hiervoor uit. Het wordt duidelijk of dit te maken heeft gehad met bijvoorbeeld

een gebrek aan vaardigheden, een problematische houding of middelengebruik, en dat er aan die zaken gewerkt moet worden.

Toepassing van het probleemoplossingsmodel heeft tot positieve resultaten geleid bij reclasseringscliënten (Ross e.a, 1988), maar ook bij andere groepen zoals (gewelddadige) gedetineerden (Guerra & Slaby, 1990) en heroïneverslaafden (Platt & Prout, 1987).

Vaardigheden 2 - impulscontrole en emotieregulatie

In i-Respect worden *escapes* ingezet om escaleren naar geweld te voorkomen. In het intakegesprek bespreekt de trainer de *hand-out* over *escapes* met de deelnemer. De belangrijkste stappen zijn 1: Richt je aandacht op iets anders/leid jezelf af, 2: Denk vooruit; 3. Spreek jezelf bemoedigend toe; 4. Neem een time-out; of 5. Bedenk zelf een truc

In de training besteedt de trainer aandacht aan de aanleiding voor het inzetten van de *escapes*. De deelnemers onderzoeken hun irrationele gevoelens (achterdocht, wraak) en risicovolle situaties. Zij maken relativeringen en passen strategieën toe om uit een risicovolle situatie te stappen. Ontspanningsoefeningen zijn een vaak toegepaste strategie: nagegaan wordt waar in het lichaam spanning wordt vastgezet en wanneer de deze spanning zodanig hoog oploopt dat het tot een uitbarsting komt.

Daarnaast wordt in i-Respect gewerkt aan het herkennen van emoties en gevoelens van de deelnemer zelf, en van dat van anderen. Er wordt bijvoorbeeld gekeken naar gradaties van boos en woede, en welke lichaamssignalen daarbij horen. Het belang van tijdig uit de opbouw van agressie te stappen, wordt besproken en wordt mee geoefend. Emotieregulatie is een belangrijke component in de behandeling van agressie-problematiek (McGuire, 2008; Robertson et al., 2014).

Vaardigheden 3 - sociale vaardigheden

Het trainen van sociale vaardigheden ter voorkoming van agresiegerelateerde problematiek is een belangrijke component in effectieve trainingen ter preventie van geweldpleging (Beenakkers, 2000; Brännström, 2016; Chen, 2014; Glancy & Saini, 2005; Hornsveld, 2004; Lipsey & Wilson, 1998). De sociale vaardigheden in i-Respect richten zich ondermeer op het vormen/behouden van relaties, en het trainen van het niet ingaan op uitdagen en treiteren. Assertiviteit is de basis voor de training in sociale vaardigheden in i-Respect (Vogelvang & Valenkamp, 2017). Assertiviteit betekent voor jezelf opkomen met respect voor de ander, dus zonder gebruik van (passieve) agressie.

4 Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

Mulder, J. (2018). Procesevaluatie i-Respect: Justitiële gedragsinterventie bij agressieproblematiek. Rapportage in opdracht van Reclassering Nederland, SVG en LJ&R. Utrecht, 20 februari 2018.

In de procesevaluatie van i-Respect is onderzocht of de beoogde doelgroep daadwerkelijk wordt bereikt, of de uitvoering verloopt volgens plan, wat de ervaringen zijn met i-Respect en welke succes- en faalfactoren een rol spelen in de uitvoering.

Er is gebruik gemaakt van registratiemateriaal van elf deelnemers, in de vorm van elf beslisbomen met inclusiecriteria, en elf registratieformulieren met in- en uitstroomgegevens. In totaal acht deelnemers hebben eindevaluaties ingevuld. Er zijn semi-gestructureerde interviews afgenomen met zeven trainers en vijf medewerkers die of op coördinatie- en managementniveau bij i-Respect betrokken zijn, of mede-ontwikkelaar en interventiespecialist zijn.

De onderzoeksperiode betreft 1 juni 2017 tot en met 31 oktober 2017. Van de elf deelnemers hebben acht het programma afgerond en drie zijn uitgevallen. Het slagingspercentage van i-Respect is daarmee 72,7% (n=8), en het uitvalspercentage is 27,3% (n=3). De beoogde doelgroep wordt bereikt: uit de beslisbomen blijkt dat slechts 2 van de 11 deelnemers aan één exclusie criterium voldeden, maar volgens de betreffende trainer toch mee konden doen. Eén deelnemer vanwege lage intelligentie en de ander vanwege meer dan twee delicten in de delictgeschiedenis. Lagere intelligentie vraagt volgens de trainer een extra aanpassing in taalgebruik, en veel herhalen en oefenen met een vaardigheid. Meer dan twee delicten in de voorgeschiedenis was geen probleem omdat er geen sprake was van een delictpatroon. De delicten werden gepleegd in een korte periode vanwege specifieke omstandigheden, drie jaren geleden. De leeftijd varieerde van 22 tot 60 jaar (gemiddeld 34,4 jaar; SD 14,1) en het opleidingsniveau varieerde van VSO tot en met MBO (niveau 3).

De wachttijden voor deelname aan i-Respect zijn kort, dankzij het individuele aanbod, waardoor nieuwe deelnemers vlot kunnen instromen. Volgens betrokkenen is het programma een belangrijke aanvulling in het aanbod van gedragsinterventies van de reclassering, mede omdat het twee belangrijke verbeteringen met zich meebrengt ten op zichte van de vorige agressieregulatietraining (de ART-Wiltshire). Het programma houdt namelijk rekening met de mate waarin proactieve en/of reactieve agressie op de voorgrond staan en inhoudelijk gaat i-Respect niet alleen over vaardigheden trainen, maar gaat ook in op onderliggende processen bij agressie, zoals dieper liggende kernovertuigingen en waarden. Deelnemers evalueren de training positief en geven i-Respect het rapportcijfer 8,7 (N=8, SD 0,52).

Naar aanleiding van bevindingen van trainers gedurende de pilot zijn er twee belangrijke wijzigingen doorgevoerd in de handleiding, en twee wijzigingen die op korte termijn gedaan gaan worden. Al veranderd in huidige handleiding is de sessie-volgorde, door “Wat voel ik” meer naar voren te halen, en met name in de *light* sessie is een onderdeel geschrapt, omdat trainers in tijdnood kwamen. De essentie van wat beoogd werd met de *light* versie is daarbij wel behouden gebleven. Een tweede grote aanpassing betreft de sociale vaardigheden. Volgens trainers is een voorgeschreven volgorde van te trainen vaardigheden vaak in strijd met het aansluiten op wat de deelnemer inbrengt. De ontwikkelaar heeft daarop zes sociale vaardigheden als kernvaardigheden benoemd, en een lijst met andere sociale vaardigheden als optie bij de handleiding gevoegd, zodat trainers beter kunnen aansluiten op de specifieke trainingsbehoefte van deelnemers en wat zij inbrengen. Belangrijk blijft wel om het deel psycho-educatie aan te laten sluiten op de te trainen vaardigheid.

Voor trainers heeft het gedurende de *pilot* veel moeite gekost om het taalniveau van de handleiding aan te passen aan dat van de deelnemers. Suggesties voor versimpeling van het taalgebruik zijn bij deze procesevaluatie bijgevoegd. De aanpassing van het taalniveau gaat nog verder aan gewerkt worden in de periode tussen de huidige indiening en de start van de nieuwe trainingsronde van i-Respecttrainers (begin 2018). Aandachtspunten betreffen daarnaast het stimuleren van de aanmeldingen voor i-Respect en het toezien op het opzetten van intervisie in de regio, zodat trainers programma-inhoudelijke zaken kunnen bespreken.

4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten

Naar i-Respect is geen effectonderzoek uitgevoerd.

5. Samenvatting werkzame elementen

Cognitieve gedragstherapeutische principes (CGT): CGT is een verzamelnaam voor een aantal interventies die cognitieve en gedragstherapeutische interventies combineren.). Het werken met principes van cognitieve gedragstherapie (CGT) wordt als algemeen werkzaam element in i-Respect gezien en is in de tabel niet gekoppeld aan specifieke onderdelen van de training. CGT-principes werken door in de werkzame elementen 'zelfinzicht', 'cognitieve herstructurering' en 'vaardigheden'. Opbrengsten van CGT zijn: het trainen van het neutraal/postief encoderen en interpreteren van sociale gebeurtenissen; en het trainen van sociale vaardigheden gericht op assertiviteit en prosociale probleemoplossing. In i-Respect werkt de deelnemer actief aan het veranderen van zijn denkpatronen en vaardigheden in sociale probleemoplossing en emotieregulatie zoals impulsbeheersing.

Motivational Interviewing: Het tweede werkzame element van i-Respect is werken aan motivatie voor verandering. In i-Respect wordt daar op de volgende manieren aan gewerkt; de grondhouding van de trainer richting de cliënt (MI-congruent) zodat een werkalliantie ontstaat; en het werken aan positieve levensdoelen. Met behulp van MI wordt vertrouwen opgebouwd, weerstand verminderd en gedragsverandering bevorderd. MI vergroot de ambivalentie bij de deelnemer en lokt 'verandertaal' uit, hetgeen uiteindelijk kan leiden tot een intrinsieke motivatie om te veranderen. De trainer sluit aan bij het stadium van gedragsverandering waarin de deelnemer zich bevindt.

Zelfinzicht: Zelfinzicht wordt aan gewerkt door het werken met de agressiecirkel en delictanalyse. Door te leren zien welke stappen vooraf gaan agressief gedrag leert de deelnemer waar hij of zij zichzelf kan bijsturen om strafbaar agressief gedrag te voorkomen. Met het invullen van de agressiecirkel en de delictanalyse wordt het volgende beoogd: Het vergroten van probleembesef; het verkrijgen van inzicht in hoe hij tot zijn delicten is gekomen; erkenning van eigen aandeel/verantwoordelijkheid bij de gepleegde delicten; en hoe uit de delictketen te stappen.

Cognitieve herstructurering: Dit vindt plaats door het werken aan interpretaties van sociale gebeurtenissen (mentaliseren), het onderscheid leren herkennen tussen helpende en niet-helpende gedachten en het afzetten van gedragsopties in een bepaalde situatie tegen het licht van levensdoelen op langere termijn, ofwel vooruitdenken en een positieve oplossing bedenken.

Het trainen van vaardigheden:

Een zeer belangrijke component in een training voor agressieregulatie is het verbeteren van vaardigheden zoals impulscontrole en sociale vaardigheden. Door het trainen van vaardigheden wordt alternatief gedrag geoefend. De stap in de agressiecirkel 'Wat doe ik' wordt elke sessie getraind. Dat heeft belangrijke effecten op de overige stappen van de cirkel en vormt een zeer belangrijk element naast psychoeducatie. Niet alleen kennis en inzicht over der SIV-stappen leiden tot verbetering, maar zeker ook het daadwerkelijk uitvoeren van alternatief, prosociaal gedrag als antwoord op prikkels die normaliter tot geweld zouden leiden. In i-Respect wordt gewerkt aan sociale vaardigheden, probleemoplossingsvaardigheden en impulscontrole (emotieregulatie).

6. Literatuur

- Allen, J. J., Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2017). The General Aggression Model. *Current Opinion in Psychology*, 19, 75-80.
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual review of psychology*, 53.
- Andrews, D., & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct (5th ed.)*. Newark, NJ: LexisNexis.
- Ang, R. P., & Hughes, J. N. (2002). Differential benefits of skills training with antisocial youth based on group composition: A meta-analytic investigation. *School Psychology Review*, 31(2), 164.
- Bakker, I., Drost, L., Roeleveld, W. & Nap, J.E. (2010). *Wat hebben geweldplegers gemeen? Een typologie van plegers van geweld tegen de publieke taak en van publiek geweld*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Bandura, A. (1978). Social learning theory of aggression. *Journal of communication*, 28(3), 12-29.
- Beck A (1975). *Cognitive therapy and the emotional disorders*. Intl. Universities Press.
- Beenakkers, E. (2000). *Effectiviteit van sanctieprogramma's: bouwstenen voor een toetskader: een literatuuronderzoek*. Den Haag: WODC.
- Beek, D.J. van, & Derks, F.C.H. (1999). Delictscenario en terugvalpreventie bij verkrachters en aanranders. In C. de Ruiter & M. Hildebrand (red.), *Behandelingsstrategieën bij forensisch psychiatrische patiënten* (pp. 36-49). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Bijl, R.V., Blom, M., Oudhof, J. & Bakker, B.M.F. (2006). Criminaliteit, etniciteit en demografische ontwikkeling. *Justitiële Verkenningen*, 32, 55-74.
- Boendermaker, L., Gerrits, L., Visser, A., Harder, A., & Kalverboer, M. (2014). *Zorgaanbod voor 18- tot 23-jarigen in de justitiële jeugdinrichtingen*. Groningen: Het Poortje Jeugdinrichtingen.
- Bourgon, G., & Bonta, J. (2014). Reconsidering the Responsibility Principle: A Way to Move Forward. *Fed. Probation*, 78, 3.
- Brännström, L., Kaunitz, C., Andershed, A. K., South, S., & Smedslund, G. (2016). Aggression replacement training (ART) for reducing antisocial behavior in adolescents and adults: A systematic review. *Aggression and violent behavior*, 27, 30-41.
- Burke B, Arkowitz H, Menchola M (2003). The efficacy of motivational interviewing: a meta-analysis of controlled clinical trials. *Journal of Consulting Clinical Psychology*. Vol. 71 (5): 843-61.
- Chen, C., Li, C., Wang, H., Ou, J. J., Zhou, J. S., & Wang, X. P. (2014). Cognitive behavioral therapy to reduce overt aggression behavior in Chinese young male violent offenders. *Aggressive behavior*, 40(4), 329-336.
- Cima, M., Raine, A., Meesters, C., & Popma, A. (2013). Validation of the Dutch Reactive Proactive Questionnaire (RPQ): Differential correlates of reactive and proactive aggression from childhood to adulthood. *Aggressive Behavior*, 39, 99-113.
- Craig, L. A., Browne, K. D., Beech, A., & Stringer, I. A. N. (2006). Differences in personality and risk characteristics in sex, violent and general offenders. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 16(3), 183-194.

- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological bulletin*, 115(1), 74.
- Crick, N. R. and Dodge, K. A. (1996), Social Information-Processing Mechanisms in Reactive and Proactive Aggression. *Child Development*, 67: 993–1002.
- Cui, L., Colasante, T., Malti, T., Ribeaud, D., & Eisner, M. P. (2016). Dual trajectories of reactive and proactive aggression from mid-childhood to early adolescence: relations to sensation seeking, risk taking, and moral reasoning. *Journal of abnormal child psychology*, 44(4), 663-675.
- Dam, A. van, Tilburg, C. van, Steenkist, P., & Buisman, M. (2012). *Niet meer door het lint*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Deneer, B. (2004). De kracht van groepen. In B. Deneer (red.), *Gevaarlijke groepen: Groepsbehandeling in de ambulante forensische psychiatrie* (pp. 167-176). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Didden, R., Niehoff, H., Valenkamp, M. & Rutten, E. (2013). *Grip op Agressie. Theoriehandleiding Grip op Agressie (GoA). Behandelprogramma voor mensen met een lichte verstandelijke beperking en ernstig agressief (delict)gedrag*. Trajectum & Van Montfoort: www.KFZ.nl.
- Dodge, K. A., Godwin, J. (2013). Social-Information-Processing Patterns Mediate the Impact of Preventive Intervention on Adolescent Antisocial Behavior. *Psychological Science*, 24(4), 456-465.
- Dodge, K. A., Lansford, J. E., Burks, V. S., Bates, J. E., Pettit, G. S., Fontaine, R., & Price, J. M. (2003). Peer rejection and social information-processing factors in the development of aggressive behavior problems in children. *Child development*, 74(2), 374-393.
- Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (2003). A biopsychosocial model of the development of chronic conduct problems in adolescence. *Developmental psychology*, 39(2), 349.
- Domburgh, L. van & Popma, A. (2003): *Vragenlijst Reactieve and Proactieve Agressie; Nederlandse vertaling RPQ*. Duivendrecht: PI
- Dubow, E. F., Huesmann, L. R., Boxer, P., & Smith, C. (2016). Childhood and adolescent risk and protective factors for violence in adulthood. *Journal of criminal justice*, 45, 26-31.
- Dunn C et al. (2001). The use of brief interventions adapted from motivational interviewing across behavioral domains: *A systematic review*. *Addiction*, 96, 1725–1742.
- Ellis A (1962). *Reason and Emotion in Psychotherapie*. Albert Ellis Instituut in New York.
- Fabio, A., Tu, L. C., Loeber, R., & Cohen, J. (2011). Neighborhood socioeconomic disadvantage and the shape of the age–crime curve. *American Journal of Public Health*, 101(1), 325-332.
- Gilbert, F., Daffern, M., & Anderson, C. A. (2015). The General Aggression Model and its application to violent offender assessment and treatment. *The Wiley Handbook of Violence and Aggression*. Wiley-Blackwell.
- Gilman, A. B., Hill, K. G., Kim, B. K., Nevell, A., Hawkins, J. D., & Farrington, D. P. (2014). Understanding the relationship between self-reported offending and official criminal charges across early adulthood. *Criminal behaviour and mental health*, 24(4), 229-240.
- Glancy, G., & Saini, M. (2005). An evidenced-based review of psychological treatments of

anger and aggression. *Brief Treatment and Crisis Intervention*, 5, 229-248.

Goldstein, A.P., Glick, B., & Gibbs, J.C. (1998). *Aggression Replacement Training: A comprehensive intervention for aggressive youth*. Champaign, IL: Research Press.

Guerra, N. G., & Slaby, R. G. (1990). Cognitive mediators of aggression in adolescent offenders: II. Intervention. *Developmental Psychology*, 26(2), 269.

Hokwerda, Y. M., & Kurtovic, E. G. (2014). Nadelige gevolgen van een strafrechtelijke veroordeling: VOG-en DNA-regelgeving. *Jeugdstrafrecht in internationaal perspectief*, (3), 143.

Horn, J.E. van, Eisenberg, M.J., Kuik, S. van & Kinderen, G.M. van (2012). Psychiatrische stoornissen en recidive bij geweldplegers met dubbele diagnose; vergelijking met andere subgroepen geweldplegers. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 54(6), 497-507.

Hornsveld, R., van Dam-Baggen, R., Leenaars, E., & Jonkers, P. (2004). Aggressiehanteringstherapie voor forensisch-psychiatrische patiënten met gewelddelicten: ontwikkeling en praktijk. *Tijdschrift voor psychotherapie*, 30(1), 13-22.

Huesmann, L. R., Dubow, E. F., & Boxer, P. (2010). *The transmission of aggressiveness across generations: biological, contextual, and social learning processes*. American Psychological Association

Jolliffe, D., & Farrington, D. (2007). *A systematic review of the national and international evidence on the effectiveness of interventions with violent offenders*. Research Development Statistics, Ministry of Justice Research Series 16/07.

Kalidien, S.N. (2017). Criminaliteit en Rechtshandhaving 2016: Ontwikkelingen en Samenhangen. Cahiers 2017-12. Den Haag: WODC.

Knaap, L. M. van der & Alberda, D. L. (2009). De predictieve validiteit van de Recidive Inschattingsschalen (RISc). WODC.

Kuo, F. E., & Sullivan, W. C. (2001). Aggression and violence in the inner city: Effects of environment via mental fatigue. *Environment and behavior*, 33(4), 543-571.

Landenberger, N. A., & Lipsey, M. W. (2005). The positive effects of cognitive-behavioral programs for offenders: A meta-analysis of factors associated with effective treatment. *Journal of Experimental Criminology*, 1(4), 451-476.

Langan, P. A., & Levin, D. J. (2002). Recidivism of prisoners released in 1994. *Federal Sentencing Reporter*, 15(1), 58-65.

Lemerise, E.A., & Arsenio, W.F. (2000). An Integrated Model of Emotion Processes and Cognition in Social Information Processing. *Child Development*, 71 (1): 107-118

Lipsey, M., & Wilson, D. (1998). Effective intervention for serious juvenile offenders: a synthesis of research. In: R. Loeber & D. Farrington (Eds.). *Serious & violent juvenile offenders, risk factors and successful interventions* (pp. 313-345). Newbury Park, CA: Sage.

Mann, R. E., Webster, S. D., Schofield, C., & Marshall, W. L. (2004). Approach versus avoidance goals in relapse prevention with sexual offenders. *Sexual Abuse*, 16(1), 65-75.

- Marlatt, G. A., & Gordon, J. R. (1985). *Relapse prevention: Maintenance strategies in addictive behavior change*. New York: Guilford Press.
- Marlatt, G. A. (1980). *Relapse prevention: A self-control program for the treatment of addictive behaviors*. University of Washington.
- McGuire, J. (2008). A review of effective interventions for reducing aggression and violence. *Philosophical Transactions of the Royal Society*, 363, 2577-2597.
- McLaughlin, K. A., Sheridan, M. A., Alves, S., & Mendes, W. B. (2014). Child maltreatment and autonomic nervous system reactivity: identifying dysregulated stress reactivity patterns using the biopsychosocial model of challenge and threat. *Psychosomatic medicine*, 76(7), 538.
- McMurran, M. (2009). Motivational interviewing with offenders: A systematic review. *Legal and Criminological Psychology*, 14(1), 83-100.
- Merk, W., Orobio de Castro, B., & Koops, W. (2005): The distinction of reactive versus proactive aggression: Utility for theory, diagnosis, and treatment. *European Journal of Developmental Psychology* pp. 197 – 220.
- Merk, W., B. Orobio de Castro, J. D. Bosch, W Koops, J W Veerman (2005): Emotions in social information processing and their relations with reactive and proactive aggression in referred aggressive boys. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 34 (1), 105-116.
- Miller, W. R., Benefield, R. G., & Tonigan, J. S. (1993). Enhancing motivation for change in problem drinking: a controlled comparison of two therapist styles. *Journal of consulting and clinical psychology*, 61(3), 455.
- Miller W. & Mount K. (2001). A small study of training in motivational interviewing: does one workshop change clinician and client behavior? *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 29, 457-471.
- Miller, W. R., & Rollnick, S. (2013). *Motivational interviewing: Helping people change*. Guilford press.
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy. *Psychological review*, 100(4), 674.
- Moolenaar, D.E.G., Vlemmings, M., Tulder, F.P. van & Winter, J. de (2017). Kosten van criminaliteit (hoofdstuk 10). In: *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2016. Ontwikkelingen en Samenhangen*. Ed. Kalidien, S.N. Cahier 2017-12. Den Haag: WODC.
- Mulder, J. (1995). Het terugvalpreventiemodel als behandelingsmethode in een forensische dagbehandelingskliniek. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 21(2), 71-80.
- Mulder, J. (2018). *Procesevaluatie i-Respect: Justitiële gedragsinterventie bij agressieproblematiek*. Utrecht: Reclassering Nederland, SVG en LJ&R.
- Nas, C. N., Orobio De Castro, B., & Koops, W. (2005). Social information processing in delinquent adolescents. *Psychology, Crime & Law*, 11(4), 363-375.
- Oostermeijer, S., Nieuwenhuijzen, M., Van de Ven, P. M., Popma, A., & Jansen, L. M. C. (2016). Social information processing problems related to reactive and proactive aggression of adolescents in residential treatment. *Personality and Individual Differences*, 90, 54-60.
- Orobio De Castro, B. (2014). Gewetensontwikkeling en Gedragsproblemen. *De Psycholoog*, 2, 10-19.
- Osofsky, J. D. (1999). The impact of violence on children. *The future of children*, 33-49.

- Ozer, E. J. (2005). The impact of violence on urban adolescents: Longitudinal effects of perceived school connection and family support. *Journal of Adolescent Research*, 20(2), 167-192.
- Petersilia J. (2003). *When prisoners return to communities: Political, economic and social consequences*. New York: Oxford University Press.
- Piquero AR (2008). Taking stock of developmental trajectories of criminal activity over the life course. In: Liberman A, ed. *The Long View of Crime: A Synthesis of Longitudinal Research*. New York: Springer.
- Platt, J. J., & Prout, M. F. (1987). Cognitive-behavioral theory and interventions for crime and delinquency. *Behavioral approaches to crime and delinquency: A handbook of application, research, and concepts*, 477-497.
- Polman, H., Orobio de Castro, B., Koops, W., Boxtel, H.W. van & Merk, W.M. (2007). A meta-analysis of the distinction between reactive and pro active aggression in children and Adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, 522-535.
- Robertson, T., Daffern, M. & Bucks, R.S. (2014). Maladaptive emotion regulation and aggression in adult offenders. *Psychology, Crime & Law*, 20(10),
- Romito, P., & Grassi, M. (2007). Does violence affect one gender more than the other? The mental health impact of violence among male and female university students. *Social Science & Medicine*, 65(6), 1222-1234.
- Rosell, D. R., & Siever, L. J. (2015). The neurobiology of aggression and violence. *CNS spectrums*, 20(3), 254-279.
- Ross, R. R., Fabiano, E. A., & Ewles, C. D. (1988). Reasoning and rehabilitation. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 32(1), 29-35.
- Ruiter, C. de & Veen, V. (2005). *Terugdringen van recidive bij geweldsdelinquenten : werkzame interventies bij relationeel geweld, seksueel geweld en algemeen geweld*. Utrecht : Trimbos Instituut.
- Ruiter, C., de & Veen, V. C. (2006). Voorkomen van recidive bij geweldsdelinquenten: wat werkt. *Directieve Therapie*, 26(2), 105-125.
- Ryan, J. P., Abrams, L. S., & Huang, H. (2014). First-time violent juvenile offenders: Probation, placement, and recidivism. *Social Work Research*, 38(1), 7-18.
- Stahler, G. J., Mennis, J., Belenko, S., Welsh, W. N., Hiller, M. L., & Zajac, G. (2013). Predicting recidivism for released state prison offenders: Examining the influence of individual and neighborhood characteristics and spatial contagion on the likelihood of reincarceration. *Criminal Justice and Behavior*, 40(6), 690-711.
- Steketee M, Römkens R, Pels T, Lünemann K, Smits van Waesberghe E, Mak J, Mejdoubi J, Harthoorn H (2016). *Preventie van intergenerationeel geweld Nederland en EU. Verkenning van Wat Werkt*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Thornberry, T. P., Huizinga, D., & Loeber, R. (1995). *Prevention of Serious Delinquency and Violence: Implications From the Program of Research on the Causes and Correlates of Delinquency* (From Sourcebook on Serious, Violent, and Chronic Juvenile Offenders, P 213-237, 1995, James C. Howell, Barry Krisberg, et. al., eds).
- Ttofi, M. M., Farrington, D. P., Piquero, A. R., Lösel, F., DeLisi, M., & Murray, J. (2016). Intelligence as a protective factor against offending: A meta-analytic review of prospective longitudinal studies. *Journal of Criminal Justice*, 45, 4-18.

Vogelvang, B.O. & Valenkamp, M. (2017): *i-Respect Justitiële gedragsinterventie bij agressieproblematiek. Programmahandleiding ambulante reguliere versie & light versie*. Woerden: VanMontfoort / Utrecht: Leger de Heils Jeugdbescherming en Reclassering.

Wang, X., Hay, C., Todak, N. E., & Bales, W. (2014). Criminal propensity, social context, and recidivism: A multilevel analysis of interactive relationships. *Criminal Justice and Behavior*, 41(3), 300-317.

Ward, T., & Maruna, S. (2007). *Rehabilitation: Beyond the risk paradigm*. New York: Routledge.

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Kenniscentrum Sport, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

